

А П ҃ С Н Ы А ҃ К А З А Р А

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART
OF ABKHAZIA KUNST DER

ABCHAZIEN فن أبخازيا

ABHAZYA SANATI

АПЧНЫ А҃КАЗАРА

ИСКУССТВО

АБХАЗИИ

ART OF ABKHAZIA

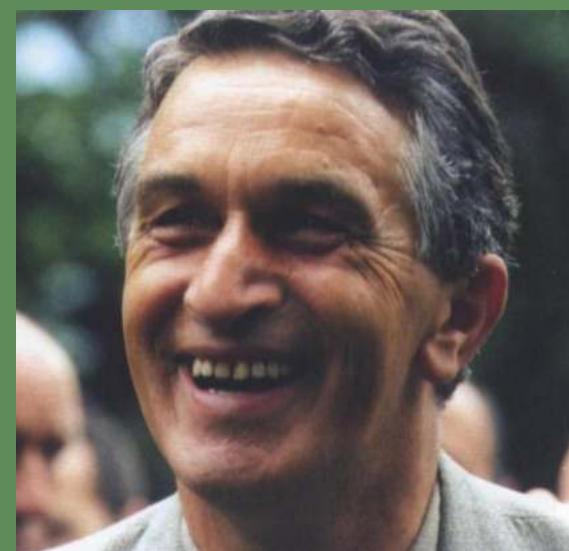
KUNST DER

ABCHAZIEN فن أبخازيا

ABHAZYA SANATI

2/ 2023

Иiramш ы́коуп,
ицрамш ы́кам,
Адуней дақәлахарц уи дшан.

Ахәы ҳаракқәа мңабызшәала
агәырғыағхәашеи
ашәацьхәареи Апсны
ишахырыгзоз еипш,
ииссхьюу абицарақәа зегы
ирыйлыхәэ о иаарылагылоз
жәлар ртцеицәа
хызыккамшәақәа инеимда-
ааимдо иааргоз ахақәитрахъ
аапхъара даеа зқышықәсак
ахәы ҳарак иаақәфит.
Атыхәтәан, уи абжы заҳаны
жәлар ргәатцанза анагара
зпеицхаз Владислав
Арзынба иакәхеит... Уи
дахынтәауз идируан азы
ауп ишхәацамфа дзахымъказ.
«Ҳара аңса ҳазыон
аңстазаара азыхәан!» – ҳәа
иихәаз иажәақәа ицахьюугы,
иқоугы, иираны иқоугы
еиднакылан, апсадгыл
еикәдирхеит.

Артыск имфа дықәлеит Ешырантә,
Анцәа дызшаз ихәахъа нагзаны,
Лаңши ахъзымнаزو аҳаракырантә
Ибжыы аафларц: «Наунагза, Аңсны!»

В.

Геннади АЛАМИА

НАУНАГЗА АПСЫНРА!

Ифуп Амшапы Лаша аөны

П срала аңса даиаини, шәара шәузәк соуп ҳәа ауаатөйсә еиқәирхарцирзыхынхәыз Анцәа Ду Иса Қыирса уанихыны, длаша-лашо даацыртцеит аңсуа жәлар псөыхыс ирзықалаз Владислав Арзынба. Анцәагы ауаагы сағарымдаит абри еипш аиғырпшра ахызгәағу, аха Иса Қыирса дзыпсахра дқалара, аңсуа Ртцеи Ду итыпен өазәи дқалар ауан ҳәа ицәйттархәало схәфы исзаагазом. «Саашыкъыхшоуп!» – ҳәа иара икынта лассы-лассы иҳақалоз ажәа, Анцәа аханатә иихәаз, нас Инцәахаз Ажәа амчара аман, ҳтоурыхи, иахьатәи ҳамши, ҳдеицши, зәаңхъа аамта мчыдуу реилартәа ссир иақәирчакан. Уи агәра газз ирлымашаш рылнаршон, рхы иақәгәигүа иқанатон.

АЗқышықәса инареиҷаны изхиттуа аңсуа ҳәынтикъарра еитаишья амазма ажәлар ртоурых агәадураршыя иалзаан ицахъазтгыбы.

Шытә знымхалаз атоурых гәысакароуп, пеицш ықәниаараны иқаизам. Иарбан хыброу ахыб ала иалаганы идиргылахьо? Ахәынтикъарра аиташықырыгылара анакәха, уи ауасыр шуасыру инхароуп, атызқәа шыттыны ахыб өңи ахагыларц азы.

Алхрақәа ракәымкәа, жәлар ргәхәара иалтшәаны, Владислав Арзынба илахьынтааз апхъагылара хатала ихъз-ипша аҳаракра иахтнимтейт. Уи идируан, аханы атәара ихәтоушаш қхъазданы уаҳе еихаз, аишәа атыхәангыы түп изнымхар шауда, ухашәа хыумбо узхагыларц иақәукуз ажәлар рхык ушыланаркәу, уштытуазар, урт урынцы, урывағылан уштытуазарц шакәу.

Ахәы ҳаракқәа мңабызшәала агәырғыағхәашеи ашәацьхәареи Апсны ишахырыгзоз еипш, ииссхьюу абицарақәа зегы ирыйлыхәэ о иаарылагылоз жәлар ртцеицәа хызыккамшәақәа инеимда-ааимдо иааргоз ахақәитрахъ аапхъара даеа жәлар рхыпхъазара ақәзам ипениш

зхыпшызааша, ҳазшас иғаңхъа зегы еиқароуп ҳәа изшьоз Владислав Арзынба, ағытла ду аизхазығыра адгыл дацла ишалнаго еипш, жәлар атоурых мәа ианыргаз рпышәа рымданы ахра дағалеит.

Кыршықәса раңхъа екстросенс-цәақәак, ииссхьюу, ҳазтагылоуи, икалашени зну ағыра ахыроу Апсны ауп ҳәа исархәахъа агера сиргейт Владислав Арзынба. Избон уи изқәиклак, иарбан усзаалак, ағының ағы афра дшаламгоз, ахәынтикъарра аиғартәыша аума, ибираку ма, ибзырзашәоума, шыатас, уасхырс, даң-дашәс ирымазар акәны ишишхъазоз.

Зқышықәса инареиҷаны изхиттуа аңсуа ҳәынтикъарра еитаишья амазма ажәлар ртоурых агәадураршыя иалзаан ицахъазтгыбы?

«Шәақәит, уара, уи инцәатәра, идунеи ипсахит, ипсы шәыртынч» – ҳәа сазхәаз, иаарғыны: «Уи идунеи импсахзейт, ижәлар, ипсадгыл ирзизбиз нагзаны ибартә дзыкамлеит азы, иахьагы, уатәгы дыбзаны ргәахтәи иахыгзарц ижәлар драпхъагылазароуп!» – ҳәа иасхәар ажәхеит. Иса Қыирса ипсыбағ Ағыар ианыхны ианырга ипшаара иашшаталаз «апсцәа рыгәтә дзышәыпшааузеи, уи дыбзахеит, абзацәа рыгәтоуп дахыпшашатеу» – ҳәа шархәаз иғәаласыршәарц стаххеит уи атца-рауағ, аха сиқәатит, иғәаанагара иғасмырхыт, дрыщасшьеит ақароуп.

«Иирамш ықоуп, иңсрамышықам, адунеи дақәлахарц уи душан!» – ҳәа ззысхәахъоу Владислав Арзынба изқәатың ахыроу инеиуа ауа рхыпхъазара есышықәса иахынцло агера унаргойт уи цора шиқым. Сара, пшышышықәса зхытуаз смата хәычы: «Даду, Арзынба Аңсны ахыркөү зехъынцьара дықоуп!» – ҳәа Анцәа илирхәаз ажәақәа рыла сыйсын тоуп иахьагы, уатәгы.

НЕСТОР

Вспоминается одна из бесед с Г. А. Дзидзария, моим научным руководителем. «Есть интересные сведения, – сказал он. – К концу жизни Эшба и Лакоба наладили отношения».

Прошли годы и эти слова нашего выдающегося историка нашли свое подтверждение. В 1989 г. Владислав Ардзинба, будучи народным депутатом СССР, получил доступ к архиву КГБ и ознакомился с целым рядом документов 30-х годов о Ефреме Эшба, Несторе Лакоба, Сарии, Рауфе... Копии этих материалов Владислав Григорьевич передал мне, и они частично вошли в мою книгу «Очерки политической истории Абхазии», вышедшей в Сухуме в 1990 году. Было решено отдельно издать архивные выписки, но началась война и копии, которые хранились у меня в кабинете в АБНИИ, сгорели. Недавно эта потеря была восполнена. К счастью оригинал этих записей сохранился в Фонде Первого Президента, и они были любезно предоставлены Светланой Ирадионовной Джергения восстановленному Историко-мемориальному музею Н. А. Лакоба.

Выборочно эти московские документы вместе с большим семейным архивом Марины Ефремовны Эшба легли в основу книги «Ефрем Эшба», изданной в 1997 году (И. Марыхуба).

По выпискам, сделанным В. Ардзинба, становится известно, что Эшба неоднократно бывал в Абхазии в 1928, 1930, 1934, 1936 годах. По словам самого Е. Эшба, с «Н. Лакоба в это время [1934 г.] у меня снова восстановилась дружба» (А. 39). Несмотря тогда «подчеркнуто указывал, что в Абхазии меня (т.е. Эшбу), как троцкиста, ни разу ни в одном районе не “прорабатывали”». Таким образом Лакоба «старался не подрывать моего авторитета...» (Там же).

Вообще здесь необходимо отметить, что отношения между двумя лидерами были различные: от очень теплых в 1918 – начале 1921 года до довольно сложных. Историкам еще предстоит выяснить истинные причины расхождений, которые лежат не столько в сфере их личностных отношений, сколько связаны совершенно с другими факторами традиционной народной жизни, пришедшими в противоречие с законами классовой борьбы...

Недавно известный юрист и общественный деятель Абхазии Г. Н. Колбая опубликовал пространную статью о поездке Эшба и Лакоба в Турцию. Становится известно, что в письме к соратнице Ленина Е. Д. Стасовой от 10 декабря 1920 г. Эшба настоятельно рекомендует направить Нестора на дипломатическую работу советским консулом в Трапезунд. Вот какую характеристику дает ему Ефрем Эшба. «...Смело могу вас уверить, что человека, который с такой ловкостью и тактом мог ориентироваться в местных условиях, как т. Лакоба, трудно у нас найти. Серьезный, с большой инициативой, партийный товарищ, великолепно усваивающий, с кем имеет дело, хорошо понимающий условия жизни восточных народов, в особенности здесь, досконально усвоивший политическое положение, – более

Станислав ЛАКОБА

САРИА ЛАКОБА

Алағырз итамбазо мшынхеит,
Агәырға аңқәүрдқә шытыт.
Абзаңа ұтып ҳә рызнымхеит,
Аңсә ардамрақә ианыртыт.

Апхәыс Җъя, Аң Җъя, бара,
Псрала баааит аңса!

Адгыл иаламғылаз ашыаңқыа
Шәаңшыны ажәған иахышуп,
Ауағра шыршхө бмаңаңзу –
Быңқәын ибара базыпшуп.

Апхәыс Җъя, Аң Җъя, бара,
Псрала ианааиз аңса!

Аңсадғыл апеиңш лашара,
Шақа псыңқыа ахтынцо!
АБ, АҢ, АПА! Харада ахара
Здыртқаз ахааназ ипшьюп.

Апхәыс Җъя, Аң Җъя, бара,
Псрала баааит аңса!

Геннади АЛАМИА

Аманда ҆КЫНПХА

В. Г. АРЗЫНБА АӘАРИ АҚАЗАРЕИ ДШЫРЗЫҚАЗ

«Зегъ реиңа ихъантаз ҳаиааит, ҳаңхаба
ишишоуп зегъ реиңа иуадау». В. Г. Арзынба

Аңсни аңсуа жәлари иуадағыз аамтақәа ианыртагылаз, урт ыңстазаарағы діңәртцит Владислав Григори-иша Арзынба. Ҳажәлари ҳаңсадғылы рзы псыңхак даңызахеит. В. Г. Арзынба еснагы Аңсны аәар илаңш рхын. Дрыхзызаауан, уаттәтәи амш дара рыда қалаша амамызт азы. Аиашыраан абиазатәқәа афорн ратынхычара иеазишөон, уи иаңкы алахәарагы қайтсит. Ҳәарада, еилкаан уи иааннакылоз шраңәамхоз, аха иаҳынзазалшоз аәар ихъчар итахын. Иқәыпшаз аққынцәа иштахоз шырдыруағы, еибашыра ион, уи дзыркәтоз, тыңч ағны измыртәоз – раңсуа доуҳа ақеын. Азәи итахара, Владислав Григори-иша цәгъала иғенин. Иңсуа дрыңсуан, итахоз дрыңтахон.

1992 шықса антәамтазы, В. Г. Арзынба иаңшыгарала, ақалақ Санкт-Петербург еиқаахеит аңсуа сахытыхыңцәа русумтақәа риңыргақета. Уи ақазаратә дунеи зыршанхаз хтысны иқалеит.

В. Г. Арзынба Аңсны ақультуратә ңұтазаара активла ихы алаирхеуан. Еиуеңшым ақультура аусзуғәеи иареи реициларәқәа мәғаңиғон. Урт ақәшәарапқәа рхы ылдырхеуан ашәкәысқәеи, атеатри, амузыкеи, асаҳытыхреи разқазаңә. Үәкә ирзаатылон аңсуа күлтүреи, абызшәа қхыақатәи ағиаразы избатәз азтаарапқәеи.

Амилат хәығы азы адоуҳатә күлтүра иааннакыло атып шака иҳаракыз атәи ақәоит, аибашыра шығындары, С. ҆Чанба ихъзху Аңсны Ахәынҭарратә драматә театр актиорцәа Москваси Санкт-Петербург агастрольқәа рахъ ырыштыра афакт.

Уи ахтыс шықалаз атәи игәларшәо дахқәажаңит, усқан атеатр арежиссиор В. Ақағба диңи В. Г. Арзынба иқны инеиз актиор Қыасу Ҳагба: «Зегъы ибзиан еилаңқаауан уажәшшәтә аибашыра аилгара уамак шагмыз, аха макъана ион. Адраматә театр ааңхъара аиуоти Москваси. Уи ҳазегыны иаңызмбатәбараҳеит. Қалаша змамыз усын, избанзар иаңдыруан иаарласны ажәйлара қалараны ишықаз, Ақәа ахақәйттәразы аиқаарапқәа шығын. Аңсны ааныжыны уажәи қашыа амам ҳә ақәтсаны, хизнейт В. Г. Арзынба, В. Ақағбеи сареи. Раңхыа дхазтааит агастрольқәа ырышқа шәңартә шығыкоума ҳә. «Ааи» анаххәа нахыс, зынза ҳәршәа шахтахымыз атәи иирхарп итахымызт». Иқататәи аиа иизбахын: «Ҳара ҳиааразы абра иаңықамтоз, шәара убра иқашәттоит. Агастрольқәа ырышқа шәңаразы иаңызмбатәзаша сара ишәзапыстит. Абыржәйтқәа априказ ырыштоит аминистрцәа, актиорцәа зегъы атабиақәа

иахътатәу итығаны арахь иаргароуп, апара шақа шәтаху апзыза-министр ишемітартә иасқөоит, иатаху адекорация иаразнак иқатданы шәңдит агастрольқәа рахь, Москвей Санкт-Петербургиги.

Актиорцәа еизырғеит, аамта көағи иалагданы арепетициақәа ирылагеит. Иқаз атагылазааша излауаз ала реениңшәен, иңеит агастрольқәа рахь. Убра ишикәз иалагеит ажәйлара. Урт амшқәа игәларшәо, Къасу Залотинска-ица инатшыны изгәнеит:

«Уахғы-чынгы ҳзызхәйцуаз, ҳаңсгы ҳаңгы ахыкәз Апсны акынн. Зегъ реиҳа иаҳцәуадағеит ҳашыцәа, ҳтынхацәа, ҳөзыцәа зегъы Апсны аибашъра иағагылаз рааигәа ҳаңхыжамыз. Арахь амфә ҳышықәиз, апсуаа Егры ишнеиз ажәабжы ҳаңсайт. Ҳарғы ҳаңсайт, апсуаагы аиаира греит!»

Аибашъра ашътахь, иагу иабзу гәәтаны, рафхъа апсуа театр ахыбра шықәдирғыларц В. Г. Арзынба адта қаиттоит. Абри амацара иҳанаҗо маңымзар қалап...

Рафхазакәни, аибашъра анеилга ашътахь, С. Чанба ихъз зху Апсны Ахынтыккаратә драматә театр асезон өңдү хнартит 1994 ш. Уи ахтыс гәәхәара дула ирыдыркылеит атеатр атаағцәа, ахәапшщәа зегъы. Урт ыйыржыра даыкан Владислав Григори-ицагы...

Иарбан милаңзалақгыбы, уи аиқәйрхареи афиареи алзыршо, ирапхығылақоуп амилаттә культура. Иахътәи аамтазы амилаттә қазара құяқатәи апеидиши аиқәйрхарасы, иатахуп иақәнагоу атара змоу ауаа. Аибашъра ашътахь Апсны, ақыбағ қасбарала излас ағар рхыпхызара шмачмызгы, арака ақасара иадхәалоу азанаатқәа рыла разықаттараразы алшара ықамызт. Аха иагъа аамтакәа цәгъазаргы, В. Г. Арзынба арт азтәарақәа зәлымхарада, ҳатыларада инижүумызт. Иара ибоурала есышықса амузыка, атеатр, асахъатыхра ухәа, егырт ақасара иадхәалас азанаатқәа рыла ағар Татарстан, Башкирия, Москва, Санкт-Петербург иреиҳау атараин-уртақәа рахь идәйкәттахон. Урт рттара апроцесс шымғапызуз В. Г. Арзынба идтала дахылаштуан, усқан Апсны акультура министрс иқаз Къасу Залотинска-ица Ҳагба.

Ауағы итып таңдаанза дыңсоу инагжаны иузеилкаа-уам, уи агха рыххьеит азәйрө. Анағас, иага үепушәаргы, икәмзаара ахартәаара залшом!!!

Сынты 13 шықәса түеит В. Г. Арзынба иуаажәлар дрылагыламижытеи, аха иара иинжыит имачымкәа

игәаанагарақәа зну ашәкәкәа. Ҳұяңтқарра ағиарағы иара ихъыцрақәа, иидеиқәа апзыжәара рымазароуп. Владислав Григори-ица хара ихъыцуз уағын. Уи иус иаҳатғылаша абицара өңдү шрызхаяу идыруан, иатаху ахылашпра рығазар.

Ииашоуп ҳәа азызықхъаозит, амилат-хақәиттәтә қәпдара алахәйла, Леон иорден занашью Фениа Ағз-пхә лгәаанагара: «Сәәнана, иара иајәақәа, ихъыцрақәа, иусумтакәа зегъы еиғеканы итыжтәуп. Ашколқәа рөң аурок қыдақәа алагалаттәуп. Апсуа ҳұяңтқарра аиташықыларәи Владислав Арзынба шыатарғык иаҳасабала иааникылаз ароль, дынысыз амфә ағар идеи-лыркатааттәуп. Убри акәхап амилаттә идеология захъзу-гы». (Хада_Наш ВЛАДИСЛАВ, Ақәа 2010, ад. 65-66).

Владислав Арзынба дызықәпоз ахықәккәа зегъы рығера игон. Ҳажәлар реиқәйрхара иара ипстазаара та-кыс иазықалеит. Иара ихата ихәеит: «Апсны ахақәитра – сипстазаара зегъы тәкыс иамоуп». Ари ағыза ахәара азин зегъы ирымазам.

Арзынба илеишәа, иапсуара, иатада – зегъы өңдүшыган.

Владислав Григори-ица Арзынба иқәнагоу ажәақәа рыпшашаара мариам. Асттия еиқесыршәонаты сыйзааиз акоуп, ҳатала дыздыруаз – срыйташыуеит. Ас еиңш иқаз Ауағы псрә икәзм. Ҳажәлар иаҳа излаеҳәо, рғәи зладуу рхакәиттәрэ рхыпшымреи ВЛАДИСЛАВ ихъз иадхәалоуп. Апсынра ықанат, дықоуп иарғы!!!

АПСХА

Анцәа ҳазшаз, иаңсоу ажәларқәа царта анрымам аамтазы ыңдала иишаз тиेи лашак дрызирғылоит. Уи апзыза, ижәлар мрак еиңш дырызыпхойт, алашыцара иалигоит. Апстазаара ила иалагоит.

Ах_Леун иаамыштахь, ихәтатдәкъаны «апсха» ҳәа ззыуҳәаша Владислав Григори-ица изкны зегъ реиңш саргыы исхәаша, изғыша даараذا ираңдоуп. Аха уртқәа зегъы уажәазы ара ҳзыргәылалом. Амала, бзантцы исхамыштуа хтыс хәыцык шәзенитақжәаны, атоурыхгы изаынсыжыр стахуп.

Сөзыцәеи сареи Владислав Арзынба рафхъаца данаҳба, шықәси рацәала ҳзызгәышуаз цәатыррак ҳааштнаңаит, ҳұяңтқарра ахада апсшәа ҳаңәаны иҳамихыз ҳнапқәа рызәзәара ҳтахымызт. Шықасыкгы мтцицкәа, усқан иқәымшәышәза иаанаңкылауди анапқәа аибашърағы аға ихы изыштәымхуа дәказтә тақкәим ратәаны ианықала, аиаиразы иҳамаз агәығра шақа иаңлаз аиташәаратқәа сылшарым.

Аибашъра ианалагаз ҳара Үиркәтәыла ҳақан. Апснынтәи иаағуаз ажәабжы ҳантақәа ағы ҳасызшәа ҳдырдысуан, згәи қаһаны ицәажәөзгы мачғымызт. Убри аамтаз, стаңа, Ҳәарцқыиапқа Нуршын, аибашъра ианалага адрығаенитқәа илбаз апхыз дақәгәығы, «Шәымхъаан, иаарласны аиаира ҳғойт» — ҳәа ралхәон зегъы, нағыы, илбаз апхыз сара исзейталхәон: «Сареи, сециалеи, ҳтаңа матәақәа ҳашәтәнаны ҳғылахуп... Убасқан, амшын еиңш ихытңы иғылауди ажәлар азәи даарылтңы дааин, уашьеихабы иқынҭ дналаганы, ҳапшығыкгы ҳалахъкәа днаргәызит. Нас, шәйлахь еиқәышәимтән, иаарласны аиаира ҳара иаҳтәхойт, иҳәан, иаразнак дызлыштыз иуаажәлар днарылалан даасцәйзит». Апхыз Ҕхызуп, «Ҕхыз бзия ббааит!» — схәеит, уаҳа исхәооз. Мышқәак рыштәхь, стаңа апсуа клуб ағы дахъааиз атзамц ақны икыдыз асахъақәа руак лнапы нақәкны, «Дызустада абри ауағы? Ҕхызла избаз абар, абри иакәын» – анылхәа, апхыз иазызғырғыхъа зегъы ҳхәи-жжыи неилагылан, еибаххәо ҳзымдыруа, ҳайғаңшша ҳаанхеит. Зсахъа қыдыз Владислав Арзынба иакәын, стаңа уи ахаан длымбазаңызт, дзеиңшроугы лыздыруамызт. Ари ажәабжы иаразнак ажәлар иаарылағит. Ираҳаз үшшахәөис иштәхнү, «Зызбахә адә, ҳатала длымбазаңыз ауағы лыпхыз далааны агәырғаөхәаша леихәазар уи, ҳазшаз иаҳзааштыз апзыза иоуп, аиаирагы ҳиргойт!» — ҳәа аибыхәара иағын.

Ииашатдәкъаны, анцәа иаҳзааштыз уи апзыза, адунеиағ арт аиаира рғап ҳәа ишқақәымгәй-гуазгы, ажәлар аиаира дырганы апхыз ағы ииҳәаз ажәа наигзеит. Ианаңаха, д-Леунхеит, ианаңаха, д-Абрыскылхеит, ианаңаха, д-Нарт Сасрыкәахеит ижәлар рзы...

Ҳажәлар ақазаареи ақамзаареи рхәа ақынҭ апстазаархь ирхынхәни, ҳхыла-пшала адунеи ажәларқәа ирылазырғылауди, еилақәыбаса иштәз, аблокадагы зхаңаны иқаз ахынтыккара өңдүнш ишқақәзырғылауди иара апзыза, иара атәи лаша иоуп.

Агәра згоит, реиҳа ианшәартаз аамтазы ишықайтказ еиңш, Владислав Арзынба иаҳзагы адунеи иқәынхо апсуаа зегъы рыпхыз дшалоу. Еиңш рғәи шытихеит, еитахгы, дшарпшетәан рыңсадғылауди амфә дирбоит. Уи анцәа ижәлар рзы дишеит адунеи ықанат, ижәлар рғәағы, атоурых ағы ихъз хытәи нбанла иәкәаны инхоит.

Ҳәарцқыиапқа Нуршын

Автандил ГАРЦКИЯ

КАЖДОМУ НАРОДУ – СВОЙ ЛИДЕР НА ВЕКА

Нашему поколению посчастливилось тем, что жили с ним в одно время. Мы живые свидетели, и в отличие от других историй, которые изучали в школе о лидерах или полководцах, наша история творилась на наших глазах, и мы знаем как было на самом деле.

Здесь же у нас вся наша история, связанная с Владиславом Ардзинба и народно-освободительной войной против грузинских оккупантов за свободу и независимость Абхазии хранился на бумажных и электронных носителях, которые основаны на реальных фактах. Это есть достояние нашей республики, которую необходимо хранить как зеница око.

Молодое поколение часто спрашивает, с кем из абхазских лидеров прошлого и настящего можно сравнить Владислава Ардзинба?

Владислав – это гигант, это глыба. Нет никого, кто мог бы сравниться с ним. Он зажигал нас тем, что мог выйти и умереть за нас. Мы верили ему. Он был настоящим. Это совсем другой тип людей, не такой как мы. С ним невозможно стать на один уровень, можно только приблизиться. Находясь на фронте мы знали, что нас не подставят, не предадут, и мы были свободны от этих мыслей, они нас не тяготили и не отвлекали от

главного – быть врага. Когда ты уверен в человеке, у тебя самого появляется уверенность даже в тяжелых и безвыходных условиях. Не смотря на неудачи в боях именно доверие к главнокомандующему сыграло решающую роль в победе над грузинскими оккупантами.

Владислав обладал большим человеческим потенциалом и глубокими знаниями. Был честным, порядочным, а главное правдивым. Он мог быть президентом любой страны.

Примечательны слова из Библии, которые аналогичны событиям, произошедшим у нас в начале 90-х годов. «...и воевал один маленький народ с еще большим народом, и явился к нему такой лидер, который был высок Духом, что слабых делал сильными, а сильных еще сильней, и победили они врага своего его же оружием...».

Очень часто люди в спешке говорят, что такого как Владислав не было и не будет еще сто лет. Не будет такого еще двести лет, если неправильно воспитывать молодое поколение и особенно детей.

Давайте честно спросим себя, все что мы говорим о нём и делаем - это нужно нашему поколению, или это больше нужно нашим детям, которые не знают о нем, или знают мало? Как приучить детей? Они с кого должны

брать пример? Это же с детства надо зарождать, и прежде всего на символах.

Памятник Владиславу в окружении солдат освободителей необходим в центре города. Именно в центре столицы, чтобы дети как можно чаще видели его, и чтобы во время праздников и памятных мероприятий люди знали, что это благодаря таким как Владислав Ардзинба мы сохранили нашу страну, защищаем и строим наше государство.

Если бы государствам не нужна была пропаганда «Ориентиров», без которых любое общество деградирует, то никто бы не устанавливал памятники, которые имеют очень большое идеологическое значение для подрастающего поколения, которое визуально, с детства должно ощущать присутствие этой личности, как пример для подражания. Даже лик Иисуса Христа в церкви необходим человеку, чтобы укрепиться ему в вере, хотя и написана Библия, где все указано до мелочей.

В Европе, особенно в странах-победителях Первой Мировой войны 1914–1918 гг, Франции, Англии, Бельгии, Италии, Греции, Сербии и др. очень много памятников, свидетельствующих о героизме солдат. Если бы это не нужно было, то никто их не устанавливал. Каждой стране нужны свои герои и символы.

В Турции в конце прошлого года Эрдоган во время открытия еще одного памятника великому лидеру, основателю турецкого государства Ататюрку, сказал так - «Большие памятники нужны нашим маленьким детям», намекая на то, что после ухода старшего поколения страна должна храниться в надежных руках. Тех, кто воспитан на героизме и преданности родине, когда коснется дело к делу, и придётся выбирать между быть или не быть, именно это обстоятельство станет определяющим, фундаментальным и жизненно важным...

АЖӘА АЗҚАЗА ДУ ВЛАДИМИР АТ҆НАРИА ИГӘЛАШӘАРАЗЫ

Сара санғытшәә инаркны зөымтәқәа есымша срыпхъоз, дааралығы бзия избоз арғиағцәа дреиуан Владимир Ат҆нариа. Иахъагы ибзианзы исгәалашәоит, 1976 шыққаса рзы ғыңға афра иалагаз Апснызегътәи ағар ресеминар салахәын. Усқан сара жә-класс рұғы стән, ажәенираалақәе ажәабжъқәеи руғара салагахъан, сөымтәқәагы храон ағы итытуаз агағет «Акоммунизм ахь» ианылахъан, ахәыңтәи журнал «Амбабз» ағғы итытухъан.

Изхысқдаауа, асеицш иқаз апсуа шәкәысөцәа раңағыны излахәыз аизара саламтәацыт, аха шамахак, рызегы рхәсахъақәа руға издыруан, избанзар, урт рфотосахъақәа ажурналқәеи агағетқәеи рұғы ианны ианызбалаш, иаразнак иагәйлағаны сальбом ахь ииазғон. Сальбом ағы зсаҳақәа антданы исымаз рхыпхазарағы иарғы дықан азы, данызба, ахышәтхәа дызыдирит!..

Усқан, Апсны Ашәкәысөцәа реидгыла аиҳабыс еицирдьруаз апсуа поет Иван Константин-ица Тарба иакәын иқаз. Иахъа Ақәа ашахматтә клуб ахырко, усқан иқан Апсны Ашәкәысөцәа реидгыла аклуб. Уброуп ҳара ағарағағы еицирдьруа ҳаңсуа шәкәысөцәа асеминар ахъақаадырыт.

Иван Тарба даеа еизарак ахь дыңцакуан азы, хәбака минут даағәжәан, дәқаңындаш, иаразнак дымцар амүйт. Нас, асеминар амғаңгара иқәшәеит усқан Апсны Ашәкәысөцәа реидгыла асеминар ахъақаадырыт.

Пытрак ашъатхъ, ибзианы дихъәжәаны ажәа иитет Владимир Ат҆нариа. Уи иааркыағы даҳзалақәа жәеит усқантәи алітературат процесс, иxaиҳәеит, ҳара җәкәым, ақышәа ду змоу, убрақа ихалатәз ашәкәысөцәагы есымша ағымта бзиақәа шырмыңаиуа, зны-зынла иаарқуумшъартә апсыгәкәагы шырмыңытыңа. Уимоу, ихәеит, поет Иван Тарба атыхәтәнтәи ишәкәағы даара ажәенираала қызыға шалоу, ас ихатәроу апоет абриакара ипсыңеңеу ажәенираалақәа ишәкәы ианагәйлайт, нас ағар ирахъәараны икоузеи ҳәа.

Ҳара иңшашаны ҳанаңшы-ааңшит, абриакара зөымтәқәа Апсны еицирдьруаз, арғиамта қызыға әнрамхәуагы қалома ҳәа?! Аха иара усқанғы, нас уи ашъатхъы, акырынте иғастеит, иғәи итаz ихәон, азәргы дагыцәйшәомызт, дагыцәшәомызт...

Үақа, ҳара ҳаңзарағы Иван Тарба ишәкәы иазкны ииҳәа, нас, пытрак аамта анца ашъатхъ, астата алхны, ишәкәы «Абыртқал» иагәйлеиттейт. Уи акритикатә статия амаңара ақәым, ашәкәы ианыз еғырт астатақәагы даара иағын, аха иара ихата ақырза иазықатқаз критикин азы, астатақәа ззикуаз, уаңза зхы амт ықәызмыртәоз

хпоетцәагы уақа илағырымтит!..

Даеакғы, убри ашъатхъ, хәбака шыққаса аатхъан еицир, сара слирикатә ажәабжъ «Сольвеиг» анын ағар ирызкыз ажурнал «Алашара» аномерқәа руак. Усқан ус иаңын, ағар рөымтәқәа зныз ажурнал аномер ахы инаркны атыхәнза айлыргара. Владимир Ат҆нариа убрақа апроза ажанр ағы даара иалканы дахщәажәеит сажәабжъ, уи ашъатхъ ажурнал аномерқәа руак ағы усқантәи ағар иқазкны итытуаз номерк ақны ианын уи астата.

Хаштра сзақәым, Владимир Ат҆нариа ипстазаара атыхәтәантәи ашықәсқәа рзы иара ихатә гәаҳәарала дыңпхъаз, атыжъра иазсырхиаз сажәенираалақәа реизга сышәкәы иацитентастатия, ажәақха. Уи иара ишиқазшыз еицир, даара даңқлашны, даара гәйкалa ифит.

Апоет-акритик, ҳаңсуа литература иазынижыз хәы змағам ипоезиатәи икритикатәи реиамтәқәа ақы иаарыцамх ирылагылууп ипародиақәеи, иепиграммакәеи, исатиратә жәенираалақәеи. Урт иахъа уажәраанза ақышыз ызымбақ рацәоуп, амала анцә иңшашаны, дара еиқәйрханы имоуп иара иуарыла изааигәаз, даара пату дүззә иқәызтоз, Апснытәи ахъынтуниверситет адоцент Адгәир Какоба. Насгы, даара ҭабуп ҳәа иахъатәуп урт ақышыз разырхиара иағу академик Валентин Кәәғәния. Иахъа абрақа ишәйдахъгалоит урт рыхәтак, Апсны ашәкәысөцәа Рейдгыла итнажъуа агағет «Аамта» синтәтәи атыхәтәантәи аномер ианыз.

**Абжъагажәа
(Депутатк иахъ)**

Үеы қаңыңаңауа иузаңкәадыруеит,
Үеыжәаҳәоит, үеышшыкыл нылан.
Аха иумаз иғәйнкылан,
Аеыжәтшашеицир, аеыжәхшъягъ ҳдыруеит!..

АРХИВ

A

Хаңсахама, ахаңа ма?
Ахы захмырқаузаңи ҳаңа ма?
Итынчымхарызы, ҳаңа ма?

Арақа иубоит ауа русурақә рөйесимшагы ирхадыргыло шеңпшым, зны-зынла ишалашө аңсыфагақә, аха урт ианаамтоу риртәшба ианақымшәлак, рхы ишырцэңкәтө. Убри азы, згәтә ақры еилнанауа ауа уи иақетәзом, дреихабызарғы, иакөм ихәозар, иакөм қайтозар, иаразнак итың ағы ддиртөйт...

Хатса дцоит, даауеит, деңтаоит,
Дымнеңт шүхө, даахынхәуеит,
Ҳарғызы ҳашыңылт, лаф налаххәоит,
- Ди, ҳаңшы, баһыца баалеит!

Мамзарғы, мазала адәй иқәу, зхы-зыңсы маңаразы икоу, аха аңтарта аниоу, алеңпш ауағы иңхая исахья штихуа жәбөйт:

- Уи дзеңпшроузей, мшән, дзеңпшы?
- Ихымғапгашы уазыпшы:
Шыала деңпшуп уи ала -
Ала, аха иңхая мазала.

Даара ирхемарны, аха қазарыла иаңтоуп адунеи зегызымеканы иаңа аглобализация ҳарғызы ҳатрадициақә шиеланаго, иара атәхызы ҳшианаго. Ари асатиратә жәенинраала автор цәгъяла иқәненеит азы, иагмырхакә, ишенибогу ишәаастар стахуп.

Опаа-Европа!!!
Ағыжера хтаркын европаа -
Ихтахкит ҳарғызы.
Ататын иаңа европаа -
Ҳаңеит ҳарғызы.
Иәмәкән европаа -
Ҳәмәкәеит ҳарғызы.
Реиқәкә дыртбаан европаа -
Ихартбааит ҳарғызы.
Идыртшән европаа -
Ихартшәеит ҳарғызы.
Идыркөзән европаа -
Ихарткөзәеит ҳарғызы.
Ртәртакә хыртыр европаа -
Ичаңшыза ихаңтеит ҳарғызы.
Опаа!!!

Шақа ииашаны, шақа итшіткөяан ихәузеи арт аңаңақә!.. Урт амтақә зегы иртәуп, иаңғы иаңхабы еиңшны ихысует!.. Шакараантә икалахъюи, адепутат абыжы аниоу нахыс уаҳа дальзыхыз ришика дықыымло, урт рирпроблемақә ақғы изымдыруа, дагырыламцәажәо, хъаасғы имамкәа.

Атартышагаң

Уағ дзынхашам, ұым, каламла:
Ұұбыба арымала ақы антамла!
Ұұбыба арығьала ақы антамла,
Аргамаду уағеит ауп амла!..

Арт аңшы-цәхәак ибзиан иаадырпшесит атартышагаңда ахаңаңы аамтақә зегы ишрызу, урт аан-кылашы шрымам, аха иаңхынзау ағера шырғаклатә, ианамузаңалак, абаҳта иштардалатә.

Азәй,
Азәй дыздыреит, дышыкоу шәасхәап,
Аңдә дишеит иара цасхәа.
Уанитаку - анышә утазаргъ,
Уахытызихра дашьталоит.
Данутаку - адәй дықәзаргъ,
Быжырабыжытқә дхәытталоит.
Ҽазә,
Ҽазә дыздыреит, аbas дықоуп:
Ивагылуо - драбашуеит,
Итдагылуо - иатәеишьом,
Еиҳа зымчу - дреихырхәоит!

Еиҳа зымчу - дреихырхәоит! Иаңирбонит зхи-зыңсы маңарап ирыштыу, ианитаку иара иаңаша азы анышә ихәйттало, аха иаңиуаңа иуцрымтүа. Егын - ивара иғылуо азәгъы дитахзам, диатәеишьызом, аха хыхы ахаларазы иеңдәбы димтәқақьоит, диеихырхәоит, иатаххарғы, ишьапқәа иззәоит, амала тың пхак ағы дхенигалозар!..

Аңа ма

Еиҳабыс ҳәа дхартеит аңа ма...
Ҳәи, шәнаңызальбет, иаңхәңәма?
Ҳөйрөашыны, зегъ ҳаңа ма?

ДАУР ЗАНТАРИА ДИИЖҮТЕИ 70 ШЫҚЭСА ТИТ

Владимир ЗАНТАРИА

ЕИЦАКРА ЗҚӘЙМ ДАУР ИАЖӘА

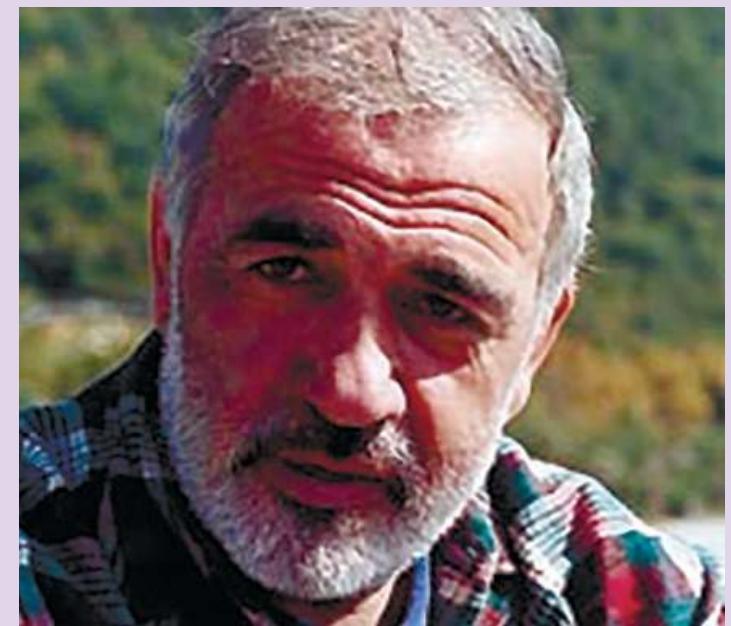
И цоит аамта. Иңбароуп уи алеишәа. Игәрәоуп ахыпша. Еиндатлоит, ицибашәоит Атоурхы, Аамтеи, Ауағи! Аамта, ажәйтә баһчааңа бзия иеңпш, еилнахуеит афеи-азеи, еилнаргойт агәарь зызытоу - изызтам, здаңқәа тәрәоу - здаңқәа уашәшәироу. Убас ауп алитетуреи ақазареи ртоурыхәғы. Икоуп иаңсоу-иаңсам еилзырго ижәғантәу амчқәа, набыңра зқәым абиективтә рәниаратә қарақәа.

Даур Зантариа збағатәреи, зинтеллекти, зырғиаратә хытқәаи еибакапануа, настый урт ирыңназго агәарьра зманы аңсуа литературеи ауырс литературеи ришика им-шахытызы шәкәйшөуп. Уи дәрарымхәйт, дыриаит еилағъяхъаз атрадициатә канонқәа, иаңдитеит даеакы иала-мәшшөо ихатәи саҳъаркыратә стиль, ихатә дунеи. «Сара иаңыстыорит ҳаамтазтәи аепос...» - абас ихәақәитон ашәкәйшөо иалихыз амфа.

«Гений нации самым слабым, отсталым формам национальной жизни придает самый цветущий вид», - ифуеит Фазиль Искандер. Даур, иара Фазиль иеңпш, аңсуа саҳъаркыратә хәыщыя амехаки, аңсуа быйшәа ҳәаак змазам алшарақәеи, ауырс литературатә традициатә пышәа амчи еибакапаныртә рхархәара аганахъала кырза пхъака днискеит. Аха Фазиль ишазгәеит еиңш, зны-зынла, Даур иаңәабжықәеи, иромани рөйеси дзызхъаңшуа абзазаратә сценақәа, уимоу, ауҳәан-сұлан фантасмагориақәа, абри ақара азәлымхара рытатәйзим, иабаймұхъашеи ҳәа агәйшөбара анузқәйрөгөй ыкоуп. Аха нас, асанхъаркыратә контекст иаңыласаны, иағәйлыққаауа, иршанхагаха, убла ианаахылалак ауп ианеилукаауа, ашәкәйшөо икыбағ, интуиция ишармаңысуса.

Шыала-дала, доухала, даң-пашәла иаңсыуоу, аха урыс быйшәала иаңтоуп рөйимтә сисиркәа ирыбзуранны ҳаңсуса базара аниуансқәа адунеи иадырытә иқазтаз урт ашәкәйшөцәа реиқарғылара, хатала сара сазыразым. Даеакы иамусуп - урт, Фазили Даури, стильла, хәыщышыала, саҳъаркыратә проблематика реиқарғыш.

Д. Зантариа ҳабла зышиңылыша, ҳәнапсырғытца ианушәа иаабалоз ажъаңытәи аңсуа пәтәааралы иаңтазтәи афольклори инартцауланы ирылибаит қыя ҳазлаттадамыз ҳдунеихәапшара, ҳмилаттә қазшыа, З. Фрейд «ғәйнхәтқысталатәи адунеи» ҳәа дзыштаз ҳхәйшыя аңыздаракәа. Даур иссиришәа еинирнаалеит, ахътәи қыя рыбжьеитенеит амифи атабырги, атоурхытә факт абызшәа хүшашәа мөйги, иара ихатә хәыщыша аметафоризми. Абри астильтә хырхартағы ағы-

шықәйрәтәра аганахъала ашәкәйшөо аеқьартә ду инағеит аңсуа жәлар рәғапыцтә ҳәамта, рлаф, риумор иатда апсихологиатә тәуулара хатала иара иатибаауз, асанхъаркыратә пәтәааралы ғыңзитаз ақазшыа. Даур иаңәабжықәеи, иповесткәеи, иромани рфабулатә еиңыбааша шыахъала ирныпшхъан урт аңышәала ионы, акыпхъахъа ианцәйригоз аамтазгы.

Д. Зантариа ипроза ашәшьыра итамхеит уи илирика. Иара ихатә пәтәааралы драма, илахынта, иду-нейдкылашы нартцауланы ианыпшшесит. Иаңәенираалақәа рөйеси аңсуа доухатә проблематика адунеитә лирика ицәйрәнди ауағышәаралы-психологиатә тәуааралы иаңрығыло иштәүхүп. Даур илирикатә фырхатә иғәтәцәажәарақәа, лоунытә иқыпсычхарақәа атоурхытә гәйләшәара ирнүтә ғыңзитаз ҳхәйшыз, аамта ахынтағынта иалсны иаңхъанза иааз ауағы имонолог иаңашәалоуп, иақәғнатеит.

70-80-тәи ашықәсқәа раан апоет иаңтазхъаз алирикатә реиқамтакәа иаңа аромантика тәңәға риңпшшан, аха урт рқынгы дубоит Даур: зырғиаратә индивидуалра ғашыара ақемыз, збағатара мшынцас еилаңқәйрәп, зпоезиатә маңыссеимкәарақәа згәтә аталаш.

Сәнанала, ауырс поет Евгени Рейн даараذا иманшәаланы ақшашы дақәшәеит Даур ихатареи реиқиарате икәйтхашыа рызымтә ақазшыақәа ртәи: «Даур Занта-

рия – один из самых одаренных людей, встреченных мною в жизни. Мягкий, доброжелательный, милый, он был открыт всему талантливому и в русской, и в абхазской литературе».

Д. Зантария ирениа аҳаракыра-кышшакышерақәа ируакны иқалеит ароман «Золотое колесо». Уи иналкааны изгәэртә цәырттархеит ҳамтазтәи аңсуюи аүрүси романистикағы. Ароманағ ауаажелларатә хтысқәеи ауаатәиа рыфынцкатәи рудненни ашәкәйәи агәйр атца икылышшаны иааирпшүеит. Даеа стилистикатә-хатбзиаратә гәылышшашыак аиуеит арақа апразиаик ипритчатә хәйщаша аманера.

Ароман аиғыбаашыағы ҳамтазтәи аprobлемақәа реиғыхарстақәа еғыа мифологизациатә қазшыла иаар-пшызарғы, уи азыхъ цөвеиц иагылсуеит ақытеш ақалақыи рфольклор өңц иарено, иарцыхьху ахәй-црақәа. Насгыи изгәатәуп даеакгы. Д. Зантария ип-розатә птамтақәа реиғарак аңсышшала ишфугы, урт урыс бышшала иантыц, рымдраматә татцәи ғашшара ақәымкәа, ңысау колоритла ишеибакыз иаанхеит.

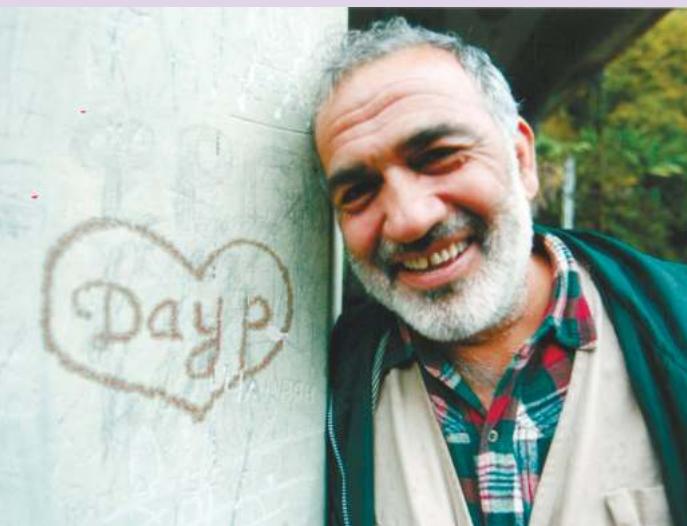
80-тәи ашықәсқәа рымтәамтәз, Даур Москватәи али-тературатә птазаарағы дцәиртти аснобизм злаены иқаз, зыхъ иаңаиырбоз литераторцәақәак ршьара иқә-кьяуа, москватәи профессионалтә қазацәақәак ракәзар – еицакра зқым истили исахъаркыратә хәйщаша ҹыдалеи иршанхая. Аурис литература аклассик Андреи Битов машәйршақә имхәеит, Даур «илахъынта адунейт мчха-ра ду ағазарах дыштнахыр алшон» җәа.

Д. Зантария ибағатәра ғәгәала итәиырссахъан апро-зағ еицш алирикағ, апублицистикағ, асахъаркыратә еиңгара ажанр ағы. Даур ипублицистикатә статиақәа рөи иштихуз атемақәа иагъа еиуеншымзарғы, урт рәйрәгарағы аңыжәара аитон асахъаркыратә ган. Җоукы-Җоукы ишрүхло еицш, ақыр иңәйтәахъоу, иныңәирцахъоу агазеттә клишеқәа ркынза илаир-кәуамызт иажәа, ихәо. Итбаан идунеихәапшра, хатала дугозар, Даур хәйщаша, мәхакыла дфилософын. Арақа еилатәон иара имилаттә дунейдкылашьеи ҳәа тшәакәак ирзымкуаз интеллекти.

Ашәкәйәи, алитетураттағы Марина Москвина астуденттәа дынырпилауаз ирабжылыгы Селинджери, Бредбери, Ковали, Екзиупери, Сароини, Воннегуттә рым-тақәа реицш, ирзөлымжазарц Даур Зантария иаңтамта ссирқәагы.

Сынтаа Даур Зантария дийжьтеи 70 ш. тцуеит. Иара ихъз зхыу Акәатәи Ацентр ашығағы, анахъагы Циза Гәымпхә илыбзоураны, ңыш-бызшәак рыла итүтраны икоуп аповест «Еңцы-Ханым» (аңсышшала, урысшшала, англыш бызшшала, тыркәшшала). Уи атыжъра иадгылеит ахәйнтикарратә шәкәтүжырта аиҳабы Даур Наҷъебиа, иара убас, Р. Бганба, А. Җапуа. Ари аповест англыш быз-шәах еитеигеит Җорц Ҳиуит, атыркәшшах – Ҳаири Қәтарба.

Ажурнал «Дружба народов» 2023 ш. актәи аномер ианылеит Даур Зантария изкуи Марина Москвина лессе.

Ашәкәйәи ឱ្យ зхыу Ацентр ағы имфаысит Даур Зантария ឱ្យзынфылаз жәларбжъаратә алитетуратә еиндағлар алахәэз аренағаа рымтәакәа ралкаара. Ари традициаик иағызахеит.

Итыжуп (аңсышшала ирзим) Д. Зантария или-рика ахыршәигәкәа реиға «Ачныш». Ф. Искандер ឱ្យ зхыу Акәатәи аурис драматә театр ағы иқәдүргылеит аповест «Еңцы-Ханым» иалхуу амоноспектакль. Аре-жиссиор Мария Романова. Ароль хада налыгзот актриса Анна Гиурегиан.

Ҳазтоу ашықәс латарамзазын Акәа, Тамшь имфа-цыраны икоуп ашәкәйәи ду ииубилеи изкыу аиңы-ларақәа. Урт рыгылдырхәраны икоуп Аңсны анты-түнти иаау аасаңзагы.

Даур Зантария ирениаи ибағатәреи ирзықуу астатиақәа рцикл аптылтәит ажурналист, аинформациатә еиғекара «Спутник Абхазии» аусзуы Елеонора Кәагә-ниаңда. Аурис поет, акультуролог Игор Сид аинтернет итептейт Даур Зантариеи Максимилиан Волошини греопоетикатә еиқәтүтрақәа ирзықуу атتاамта. Индия (хинди бышшала) ицәиртти хазы игоу Даур ирениамтәа. Уи избахәала иғәалашәарақәа икыңхыт акритик Леонид Бахнов. Аңсуга телехәапшрағы иддирбахъеит Даур Зантария изкуи Екатерина Бебиаңда лыррата. Уи иалахәу дыруаззекуул еиңдүрдүруа аурис критик Наталия Иванова.

Абасала, аңсуга милаттә доуҳатә хытхыртақәа ркынти адунейтә саҳъаркыратә ңшаарақәа ркатаара ашқа зхатәи мөахәаста, зхатәи шыхацамға ылхны инеиуаз шәкәйәиин Даур Зантария. Ибағатәра ткаар ра-цала аеңцәрнагашаз, аңсуга тематика, аңсуга доуҳатә феномен итегеи мәхакы тбаала Аңсны ахәақәа ианы-ртигашаз аамтазы, еиңкьеит уи ипзазаара. Аха иара ирениа ғашшара зқым атың ылнахит ҳимилаттә лите-ратуратә дунеи ағы еицш, ҳамтазтәи аурис саҳъаркыратә культурағы. Уи ҳаңхъака итегеи азәлымхара шаину азын гәыбарак сымам.

КРЕМНЕВЫЙ СКОЛ

Я возле кладбища живу.
Тела ушли - остались лица.
Порою даже наяву
Они мне продолжают сниться.

Родные, вы ушли туда,
Где нету глаз, а только взгляды.
И я надеюсь, что, когда
Приду к вам, будете мне рады.

Прозрачнее неандертальца
Во сне является мне гость.
Ты, Мушни Хварцкия, останься,
Не торопись назад, за мост!

Он смотрит взглядом соколиным
И ничего не говорит.
И только луч сияньем длинным
Над головой его горит.

Я просыпаюсь на диване
На самой кромке утраца
И в зеркале трофеиной ванны
Имею только пол-лица.

Устал я, как и весь народ,
При каждой вздрогивать потере.
А кровь моя наоборот
Струится в зазеркальном теле.

Зато остались хлеб да соль,
Да изабелла в белой пене,
А кукуруза и фасоль
Растут на колыбельном пепле.

Край одногоних женихов,
Похлебка наша - как проклять!
Настой из яростных грехов
Давайте пить на тризнах братьев.

Когда в Чечне горят поля,
В Абхазии трещат надгробья.
И скоро ль, мачеха-земля,
Насытишься ты нашей кровью?

Издай нам, Ардзинба, указ,
Чтоб улыбались люди чаще.
Ты подними вино за нас,
А мы попьем родимой чачи.

Давай, на миг повремени
Над пеплом выжженной Эшеры,
Ты в наши души загляни,
Как Мушни в райские пещеры.

И убедишься ты, что вновь
В душе любого бедолаги
Надежда, Вера и Любовь
Спят, как бездомные собаки.

СЫШӘ АЗӘ ДАСИТ...

Сышә азә дасит сыңамтәз.
Сгәылак иакәхап гәағзан:
«Дарбан таха сыйымтаз?» -
Сыбжы нтысцеит сгәағзан.
Ашә ааимысдаан ақыңхә,
Уа саатгылеит аєығә -
Абхәшәт еицш, длаша-лашо
Дгылан ассир иалашоу.
Сыгачамкыа ҹыбымшынан,
Ас сақәғыгуа ҹыбымшын...
Уа, саңсан быңалара,
Исылшома бнаалара?
Скәымрағ даарагы ҹхараразам,
Амала ақгыы ҹхараразам.
Тәымтәс сгәы балатсан,
Сгәы быштыхаң бтыхазон,
Сыпхыз башалаң балазан,
Исаҭамыз сбырқатдон.
Шәхәтәс бнасыхәапшит,
Үақа схы насыкәает.
Ф-зиак реицш быблакәа
Рыетцәра сахәает.
Аңсевгаха сымтакәа
Баасаңәажеит, атмақәа, -
Уа, еицрабтәит аңырхәа
Кәиц хәйыңк, имыңәацкәа
Сгәатца итаршәыз аарлахәа.

Ааңын ықан, аха уигы сзымыхъеит,
Апхын ықан, аха уигы сыңамтәз, -
Схәыңрақәа зегъ абығ өсөйжәә
ирымадеит,

Аха уртгы өшүшәенди икаңсайт,
Аңстхәа еимкъара иалызбаует
ашхә:
Асы лбаңаны иаут абар!..

Истаҳытцәкъам схәыңрақәа
гәйгәтажъхар,
Сымч-сылшара баша инкабар.

Аатрақәа сышрывағыро мзызда,
Сымшәа қәитза ииасыр стаҳзам.
Истаҳуп асалам шъарда ыстыар
Ажәтцаақәа, тәамфахә змазам.

Даур ЗАНТАРИА

Истаҳуп абзиабара амца
Сашә исхәо ажәған ахъ иагар;
Истаҳуп мышкы-зны амза амтдан
Сынасып ҭыңк хнахыр...

МРАТАШЭАРА АФЫ АҢАТЭОУП

Фазамакъаң аныңыз еицш,
Мраташәара афы аңатэоуп.
Амра аңыңхәа караханы
иаҳызынмазо,
Ашәшьи зхалахъоу
абаҳа еицарса аңыңтағ,
Абааш,
Аамта иңххаса иңнатаз,
Бакатас ауағсы дыңғылоуп.

Шәизыпши уара,
Еимгеимцарак шәызәу зегъ
шәааркәатны,
Ишәымбои, абаңызха дыңғылоуп
шака данаало,
Дзатәза,
дхарақза,
деилхх!
Ҳаизап, абаңыз,
Ҳабзиабара ихъаңзап –
иара изы уи мардуаныз,
Аетәақәа згәйтцахәэоу
ажәған ақынза
напыла дназаит,
Ныхак даҳзағызоуп, анаңылбейт,
Далымъанды, даанымханда мрада...

Инахъхи аңстхәа пеңдеиуа,
Еиңшүшәа уборт абымбыл.
- Амса ианыланы инеиуа,
Амса атыхәан уаанғыл...

Нышкәак мшынгәла инеиғеиуа,
Амрагы заалоит амшын.
- Амса ианыланы инеиуа,
Амса атыхәан уааңшы...

Тынчроуп. Ашхаңшыгы ҹхеицхеит,
Зны ииатцәашәа, зны иқапшышәа.
- Амса ианыланы инеиуа,
Амса атыхәан уаңшы.

Нодар ЧАНБА

НЕЛЛИ ЕШБА

Нелли Ражден-ипча Ешба лассы-лассы илхэалон актриса Кесснер лажәақә: «Аетәқә ахъзда шыншаталарыңыз штоу! Ианыаслак ахъзда ахала иашауеит». Ентахгы, Нелли лассы илхэалон: «Иұпсахыр ауеит зегзы, аха *аитәқағайра* мап!». Уи иағишауп! Узлақалари, Нелли Ешба леңіш икоу арғиарате усзуғыны?

Апрель мза 25 рзы, раңхъазатәи аңсуа профессионалтә режиссиор Нелли Ешба илхытуан 95 шықәса. Нелли Ражден-ипча Ешба динит 1928 ш., иңшашытәнды, Аңсуа милағаттә театр аниш ашықас инақыршәаны.

Ллахынта убас иқалеит, анағас Н. Ешба дахынхозаалакты, аус ахылуазаалакты, Аңсуа театр акынлыбызабара чыда зызы, хъаасгы илымаз. Лара ғынта ари атеатр напхагас дахадыргылахъан, ағынтарааны, атеатр ағынтықатәи ацәгъаршрақә имғапысузалара лхы алархәра ахылтыхымыз иахыркыланы, лтыйң нлышкыр акәхон. Аңсуа күлтүразы ари ааха ғәғән. Атеатргы, еиңдердүра акультура усзуғцәек иқартқаз агхақә ирхыркыланы, иахы уажераанзагы ашыра иқәымлаза.

Нелли Ешба лхаан Аңсуа театр иаман атагылааша, амилағаттә күлтүра азы маңара ақымкә, усқантәи Асовет ҳәйнәткәрра зегзы ақны реиха аихъзарақә змоу театрны ақалараразы. Ари ағынтра иит 1961 ш., П. Когоут иғымта «Абри ағыза абзиабара» ала Нелли адипломтә спектакль анықырлана ашытах.

Аингтерес этаз арежиссиортә әзбари, лара леңіш, Қарттәи атеатртә институт иалгаз, абағатәра злаз актиор өфарацәа рыхемарреи рыдагы, спектакль иамаз ақәфиара зыбзураз, ароль хада анагзағ Лео Касланзиа иакәын. Ахәаңцәа рзы гәхәера дуун, ацәгъаршрақә ирхыркыланы атеатр аанзыжкыз актиор ду, Нелли Ешба лыбзуурала асценең дахыгъежызы.

Нелли ибзиаңаны иалгаз әзбидиллоуит. Атеатртә институт ибзиаңаны иалгаз лаҳасаб ала, иреигүзаз

Карттәи атеатркәа ркны аусура лыдыргалон, Грибоедови Маржданишвили рыхыз зхыз атеатркәа ркны. Аха, Нелли, агәра ганы дықан, лыңсадғыли Аңсуа театр дыштахызы азы.

Нелли Ешба Аңсуа театр ашқа лаара – атқак ду змаз хұтысын. Әжәижәаба шықәса зхытқуаз атоурых ақны (1928–1961), атеатр даиуит раңхъазатәи аңсуа профессионалтә режиссиор! Нелли Ешба илхытуан 33 шықәса!

Анапхгағ қызып аprobлема раңәа збатәыс илыман. Зегз реиха ихадаз, спектакльқәа рыпрофессионалтә ғазара шытытәын, арепертуар харттәатәи ақәырғыламта өңілкәа рыла. Лусура раңхъатәи ашықәсқәа инадыркны иубартахеит алтшәа бзиқәа. Аамта кыағек иалагданы иқәырғылан: Д. Гәлия «Анауркә», Р. Ебрализе «Хазнү аамтазтәи атрагедия», Чехов, Сариан, Қадуа ырынесақәа рыла «Аччареи алағырзі» җәа еиңрзеиңшы ахъз змаз спектакльқәа рцикл, Е. Шварц «Аққынтағ», Н. Тарба «Ашәа аптара мариам», М. Чамагәуа «Аңсуа-Иван» ухәа уб. ит.

Атеатр тәын. Апремиера ақәшәара уадағын. Ахәаңцәа иргәаңхойт итқаулоу атқаки змоу арежиссиор лромантика спектакльқәа.

Н. Ешба даараза илтәхын лыспектакльқәа Аңсны антүтгүй иидлырбар, агастрольқәа лгәйтән. Аха лара урт лыгәтакқәа лзынамығзенит. Ажәлар ркны лыхыз зақа иацлоз ақара, лрежиссиортә усуга зақа иманшәалахоз ақара, иазхуан атеатр ағынтықта идирөиоз ацәгъаршрақәагы. Атеатртә сезон ашыкымтазы, арежиссиор хада лырхарақәа ркульминацианды иназеит. 1963 ш. Нелли лусура нлышкыртә дтадыргылеит. Лара Ленинградка, А. Товстоногов иахь дцеит, астажировка дахысырц. Артсағ ду, Нелли Ешба лбағатәра ахә ҳаракны ишyon, лгәаанагара дазызырғуан, арепетициақәа раан даар итахын, актиорцәа ррольқәа реазықатараан ачыраара рылталаар, дрылахәзарц итахын. Товстоногов иазгәеитон, хәе змазам Нелли лыщыраара атә, еиң-

АҢСУА ТЕАТР АКТИОРЦӘА МОСКВАТӘИ АГАСТРОЛЬҚӘА РААН

рдыруа БДТ ақны аспектакль «Сара, нанду, Иликои, Иллариони» ақәырғыларан.

Астажировка анынта, Нелли ааңхъара лоуит, Грибоедов ихъз зху Қарттәи атеатр ахъ режиссиор. Лыспектакльқәа ркны еснагы ашлагын. Б. Шоу «Амиллионерша», М. Горки «Дачники», А. Володин «Сақәшша еиҳабы», Д. Патрик «Странная миссис Сэвидж» – ухәа, ироуит атеатр ттцааңцәеи ахәаңцәеи ркынтаи иреиҳауо ахәшьара.

Уи аамтазы, Аңсуа театр аусура еилахайт. Апартия аобком ирыннатеит Н. Ешба дгъежыны атеатр анапхгара дахагыларц.

1968 ш. апрель мазы Нелли Ешба Аңсуа театр ақны лусура ағбатәи апериод алагеит, ицион иара 1973 ш.

Атеатр саҳаркырате напхагасык иаҳасаб ала, даара ҳатырла дырызған аколлегацәа – арежиссиорцәа. Д. Кәэрттаан М. Мархолиес. Ирылтон атагылааша рқазаратә потенциал анагзаразы, спектакльқәа рықырыларан апрофессионалтә абжыгарақәа рыла дрыцхрауан.

Ешба Н. активла арккарате усуга мөғапылғон, еиғылкауан арғиаратә еиңларалықәа актиорцәеи анаукатәи, арғиаратә интеллигенции, астудентцәеи, ашколхызықәеи алархәны.

Н. Ешба есымша дрылаехөн аңсуа актиорцәа, лажақәа рыла, дара алукауан «рхаризмала, рыбжыла, ырпластикала, җәа змамыз ренергиала». Иагиашатәкъяны, убас иқалеит, усқантәи аамтазы, асцена ақаңцәа аиҳабырате абицара, абағатәра змаз ағар анрылала, аңсуа труппа беиахеит, иарбан театрзаалакты изызғышышаз актиорцәа рыла... Ари арежиссиорцәа атагылааша дүкәа ыннатон. Нелли иқәллырыгылоз спектакльқәа ркны, иқәғылаңыцхъаза, уанза еиңдердүраз актиорцәа рқазаратә лшара зынза уззыпшзамыз аганахъала иаатуан.

Нелли Ешба лыспектакльқәа: А. Островски «Снегурочка», А. Гогәуа «День взаймы», Д. Жотева «Одевание Венеры», Б. Шынықәба «Песня о скале», Ф. Шиллер «Дон Карлос», Л. Украина «Лесная песня», З. Канониди-Морина «Джамхух — олененок», А. Володина «Старшая сестра» ухәа, атеатртә критикцәеи, арежиссиорцәеи, актиорцәеи рыхә ҳаракжаны иршыон. Аңсуа театр 1971 ш. Қарт, Украина (1972), Москва (1973) атриумфта гастрольқәа ирызкны иғымта хыпхъазара раңәала астатақәа.

Атеатр ақны аус ахынзалауз ашықәсқәа зегзы тыхъаңтәара ырмамызт ацәгъаршрақәа, атеатр анапхгасык иаҳасаб ала. Москва агастрольқәа рыламталазы,

УИЛИАМ ШЕКСПИР ИФЫМТАЛА НЕЛЛИ ЕШБА
ИҚӘЛЛЫРГЫЛАЗ АСПЕКТАКЛЬ «ОТЕЛЛО» АҚНЫТӘ АСЦЕНА

НЕЛЛИ ЕШБА АСПЕКТАКЛЬ «АЛЫБЕИ» АРЕПЕТИЦИА ААН

быжығыс ароль хадақәа ынагзаңцәа, ацара мап ақаңыркит. Нелли урт зыңсахуаз дрыштапар ақәхеит иаалыркынаны. Итегз аитқаңақәа әзәрәкәа рхәыцуан, агас-трольқәа еитқаркырцазы. Убарт зегзы ириаины, Москва ырқыларалықәа имфаңысит. Аамтак азы, Киев-ка агастрольқәа раан, Л. Украина лырәиамта «Лесная песня» шлырхиаз еиңш, Москва азы иқәллырыгылент И. Папасқыр иғымта «Алхәыс лыпту». Ари аспектакль аңсуа хәаңцәа абара иаҳымзәеит, избан ақәзар, агастрольқәа ркынтаи иаңыхынә, Нелли Ешба лыспектакльқәа иртәзәи адекорацияа зегзы блын.

Нелли лхата аусура дамхын. Лара, зынза җәа, Москва әдәи. Асоветтә театрате Еилазаара, җәарада, ари ләзыза ақа хрыш лыримтейт. Ҙасатәи җсовет җәйнәткәрра ақалақыңа ркны илзеиңрекауан хыпхъазара раңәала ақәллырыгылоз амастер-классқәеи. Астрахантә театр атоурых ақны, 1975 ш. инаркны 1979 ш. Нелли Ешба саҳаркырате напхагасыи директорси аус ахылуаз, иануп: «Очередной творческий подъем театра связан с талантливым режиссером... Н. Р. Ешбой. Созданные ею в романтической манере спектакли «Дон Карлос» Ф. Шиллера, «Лесная песня» Л. Украина, «Снегурочка» А. Островского, вошли в Золотой фонд театра».

Астрахан ашытах, Москва, Н. Ешба еиғылкааит «Аамтак» зынзыз атеатр-студия, 2001 шықәсанза аус зуаз. Атеатр-студия «Аамтак» арепертуар ақны икан: «Смуглай леди сонетов» Б. Шоу, «Немая жена» А. Франс, «Дон Карлос» Ф. Шиллер, «Снегурочка» А. Островски, «Был смирный день» Л. Репин, «Привидения» Г. Ибсен, «Иван III — Государь всея Руси» В. Иавицки, «Заколдованный лес» М. Богомолов, «Тайна старого замка» Р. Мигунов, «Джамхух-олененок» Канониди-Марина ухәа. Уа иалхәын абағатәра злаз актиорцәа.

Атыхәтәнтәи ашықәсқәа рзы, Нелли, аурыс Драматә теат ақны иқәллырыгылент аспектакльқәа өба: «Смуглай леди сонетов», «Немая жена». 2005 ш. Нелли Ешба иқәллырыгылент аспектакль Д. Чачхалиа иғымта «Али-бей» иалхны. Раңхъазатәи лыспектакль еиңш, иара дырбан, наунагза лара илызгәакынан иаанхаз Аңсуа театр ақны.

Нелли режиссиор-интеллигенттә дүздан, ибзиаңаны илдүрүан лзанаат, алитеттура, амузыка. Гәалсра дууп, лыңсадғыыл ихартәаны ахы иахъанамырхәз ас еиңш иқаз арғиаратә хатара лылшарақәа зегзы.

Еиталгейт Гәйнди АЗЫНПХА

ЖӘАБРАН 1 АЗЫ АСНЫ ЖӘЛЛАР РАТИСТ УАСИЛ ЦАРГӘЫШ ДИИЖҮТЕИ 85 ШЫҚЕСА ТИТ

Анатоли АГЭХАА

ИМЫЗЗО АҚАЗАРА АШЫТАҚӘА

Xапсуа доуҳатә күлтүрағы зыхъз даара акраанаго ҳар-еиағцәа дуқәа рыйзбахә ана-хәгэалаҳаршәо, ихъз узағсозм Аңсны жәлар рартист, акомпозитор Уасил Михайл-ида Царгәыш. Сара аком-позитор иңстазаара атыхәтәнәтәи өажәашықәса рыйынтықа игәйла-рагы, иғызызарагы анцәа исатәеи-шьеит! Аибашыра архыа, 1989 шы-қәсазы иареи сареи Ақәа, Назағе лымсаду 52-тәи жә-еихагылак змаз ағнағы ауадақәа еицхайит. Зегъ ратқысты насыпс иқалаз, ари ағ-нағы ҳаңкәшәеит ақазара знапы алакыз хәғык аңсацәа: Уасил Цар-гәыш, Светлана Қәарсаиапчә, Виа-чеслав Чытанаа, Енвер Ажыбиа, са-ра. Усқан хыңхыазарала уи ағнағы инхоз ақыртцәа еиҳа ឱсаиҳан, аха уи ағны ҳанынығнала раңхатәи амшқәа инадыркны, ҳара аңсуаа уа инхоз ақыртқәа пату ҳақәыртсон, иагъхаңәшөон, ахаан ҳәгы иамы-хәо акы рымхәацызт, иагъыңары-мтцацызт. Насгыы, абра иағәататәуп акы, ҳара ҳөғизцәа раңағны хуада-

қәра рахь имфаҳытцуан, урт зегъы, шамахак, аинтеллигенция иреиуаз ракәын. Уағы ихамыштуа даәак-гыы, Уасил Царгәыш иуадақәа адокументкәеи ацаңхеи аниоу, хадас дызмаз Аңсны Аҳәйнтқарратә ашәа-хәаратә ансамбль «рысцена» ҳаф-нахы ииаргейт, шәаҳәарахеит, кәа-шарахеит, гәырғъарахеит. Ари збоз ақыртцәа иқартдо иақәымшәо иқә-хеит, аха рыбжы нытқакны акәзар-гыы ажәа наак рзымхәеит, избанзар, раңсуа матәа, рәкама, ркәымжәы, уаҳы имфаҳытцуаз ачкәынцәа ишакәым узлараңтәжәәоз, ухы утахызар!

Сара уаңзагы Уасил Михайл-
ица қаза дук иаҳасабала ихъз бзиан
издышуан, аха абас ғнықағы ҳанеи-
тәйлацәаха, зынза ҳайзааигәхеит,
мчыбжықахь зынк-ғынты ма иара
иғө сасңаққәак анааиуаз снеипхъон,
ма сара сахь даасыпхъон!

Ахаан исхаштуам иареи сареи ҳаңзыларақәа рұқынтаи иан илызкны исзеитеиңхәаз ажәабжық.

«Санхәыңыз, Гәдоута ашкод стан, – иңеит, – уа зөң сыйқаш ҳаятта амла садыркуамызт, акрысөартzon, аха сан зөгъы акакөйн, мчыбжы-кахъ ғынта схәы Ачандарантәи датца-лан ианаалымгоз үйказамызт. Өнак, схәы лыжәфа иқәыргыланы, апхын ашоурахса, асаба зынчылан иңаз ам-

фа даныланы дыш-
неиуаз, машына дук
лыхъзан, иаангылан:
«Ди, ҳара Гәдоутақа
ҳзоит, қырада блах-
гоит, баала», – рҳәа-
заап. Аха лара, иағар-
шены мап лкит, «Мап,
нанраа, сшәыкәых-
шоуп, сара сычкәын
ихәи ахартцәи дыр-
гылак азна сатоуп,
амашына сақтәар,
иқкашкьашоит, сара
ипашәза иназгар ста-

хуп, лхәазаап!..» «Ибзиагәышъоуп!» –
рхәеит ачкәынцәагы, азныказ иа-
царьшыан, аха нас, уи лакәк аҳасабала
иахънейилак еитархәозаарын!..»

Хажелар ирхыргаз аибашъра аштыах, сара ахаангы исхаштуам, жәабақа шықеса аатқханы, Апсаны Ахәйнәтқарратә делегация саланы Сирия (Шъамтәила) ҳақан. Үсқан дара рөгры аибашъра иала-мгазацызт, атәйла зегын шәтүан, икакачуан, ажәлар апстазаара бзиатқәкәя рыман. Ҳара уа жәамштәи ҳақазаара аан атың ссирикәе раңааҙаны иаҳдырбеит, атыхәтәан, ҳнаргеит Амфитеатр ҳәа изыштыаз, анкыза аглодиаторцәа ахъеисуаз тың ссиризак ағы. Иҳаңыз агид иаҳлырбейт уи амармалташтә тұз-мцикәа итапыкканы ирныз ағыра: «Абрақа иқәғылан икәашеит Уасил Царғәыш еиҳабыс дызмоу Апсаны Ахәйнәтқарра акәашареи ашәаҳәреи зеапсаztәыз ансамбл!». Ҳара еиңиз зегын уи шақа ҳәрә шытна-хызы, амтәйжәфакәа ҳнатаз, ҳәашаа амазад.

Уи ашътахь, Аңсны ҳанааи итытит ашәкәйәфы, адраматург, ақазаратә тцаарадыррақәа рдоктор, акыршықәса Аңсны Автономтә республика Акультура министрс иқаз, Уасил Царгәыш иғыза гәакъаз, ан-

самбль ирыңны адунеи асцена дүкәа аазыртхъяз, ҳажәлар рәяхәзы зәоз, Алықьса Аргәын урысшәала, гъама ҳаракыла итижызы ашәкәы «Уасил Царгәыш». Абри ашәкәаңы еидкылоуп ақаза ду «иаркы-иаркы, ирпә» ҳәа данықаз ипстазаарен ир-ғиаратә мөеи зегзы гәылыштәаан. Уи акырза аанагоит аңсуа жәлар ҳдоуҳаи ҳкультуреи изәлымыңа зегзы рзы.

Уажәшты ҳиасып Аңсны маца-
ра акәымкәа, адунеиаң акырқыара
зызбахә бзианы ирдыруа ақаза ду
иниңсымғахь.

Уасил Михайл-ида Царгәыш композиторын, етнографын, музыкатең ртцағын, музыкаттаағын, Аңсны Ақәйынтықтарра Жәларрышәаҳәреирықәашареи зеапсаztәыз ансамбль деиҳабын, ддирижиор хадан. 1971 шыққаса рзы Аңсны ақазара зеапсаztәыз ҳәа ахъз ихыртцеит, убри инақәйырцакны, 1978 шыққаса рзы Қырттәыла жәлар рартисти Аңсны жәлар рартисти ҳәа ахъз ҳаракзаққәа дрыпсахеит.

Уи даныхәйцаз инаркны ашә-
хәареи акәашареи ргәбылра иkit,
избанзар, Ачандара, дара ахьеи-
латәаз рхабла, риашьара зегын шә-
хәафәан, кәашафәан. Иаб дқаза
дуун, дшәаҳәафын, дөyібғақазан,
аөырхәмаррақәа рөы иөы ысны
ишцоз, амгәирха иөхшыны, адгъыл
дакымсзакәа, амгәацәа датысны,
акәадыр деңтақәтәон. Уи ағыза қаз-
тоз ускантәи аамтазы Аңсны ахы-
атыхәа азәык-ғышьақ ракәын иқаз.

Уасил ақытағы ашқол даналға, 1958 шықсазы дұлалоит Ақөтән амұзықатә тәраиуртә адиріжиортә факультет, уаңзагы, дызтаз ашқол ағы ахор деихабын. 1963 шықсазы далгейт ахор-дирижиортә факультет, убратқақъя иағғәртейт арқыс абағұхатәра змаз азәы шиакәыз, убри иабзоураны, убри ашықәс азы дрыштыеит Ақсны ашәаҳәреи акәашареи рхәынтықарратә ансамбль ахь дирижиор-хормеистерс.

1977-1982 шықсқә рзы атара дахысуан Гнесинаа рыхъз зху Москватәи амузыкатә-ртсафратә институт «жәларрышәаңдарақә ран-самбль адираижиорс» ҳәа аквалификация иманы. 1968-2020 шш. рзы дшъяқедырғәеит Апсны Ахәынтықарра ашәаңдаратәи акәашаратәи

Мозамбик, Аргентина, Мексика, Франция, Тыркөтәэла.

Аңсны ақәашареи ашәақәареи зеапсаztәыз Ахәынтқарратә ансамбль шамахак СССР ақалақықәа зегбы рөү икәгылайт. Ленингради, Москвей, Шәачеи аконцерт дүззақәа нарығ-зейт.

Царгәыш қазауағык иаҳасабала даңығалы инаркны зегъ раңхъзағ гәтакыс имаз асценағ афольклортә материал профессионалла аңтаза-ра атара акәын. Уи уақа еиқәирхеит амилаттә хағсақхя, иациттеит ңсра зқәымыз ахағсақхяқә, еиқәирхеит ажәйтәзатәи афольклортә стили-стика, еидикyleit иреиғызаз аңсуа кәашаратә қазара. Даара уағы дреи-гәрыгъартә икоуп уи еитсаағазз еиуеиңшым абицарақә рұқынтыен ашәаҳәағәеи акәашағәеи. Иара напхәсис даңығаз ауп ансамбль ианаиүз ахъз «Зеапсазтыз» ақол-

Иара убасгъы, уаф дзеигэйрғыша усуп, ари аколлектив ССРК акультура Аминистррағы рѣзазара аҳаракразы иреихазов акатегория иатланакуа

Уаси́л Царгэ́ыш ақазарағы Аңсы иreiҳазуу Дырмит Гэлия ихъз зху апремия далауреатуп, «Ахъз-Аңша» II ағазара ианашьоуп.

Итынхеит ғылъя апаңәеи, ғылъя апҳаңәеи, быжъык аматаңәеи. Иахъя иира амш, ииубилеи, 85 шықеса ихыттара иара ида иазгәртот җажэллар, аха ҳара иҳаңзауеит әкәза ду иаңитзас ңсра-зра ахаангыы изқым иашәақәеи икәашарақәеи!

Анатоли ЛАГӘЛАА

ЗАШӘЕИ ЗЫПСТАЗААРЕИ ЕИНААЛО

Апроект «Алашара ҳзырбо ауа» инацахъоит ашәаҳаф, Аңсны Жәлар рартистка Лиудмила Гәымтә һығылшара. Ашәаҳаф бла өңцила дахирбетт апроект автор, ашәкәйәфы Анатоли Лагелаа.

- Лиудмила, бара раңхъаза асцена банаақәых инаркны, иараннак беңгәртпейт, быхъз шытырхит! Ускан, ахынфажәкәйәбаптәи ашықәсәа рзы, ажәларгы аестрадатта ашәақәа даара иғәхъааган иқан, бара бызлахәыз ансамбль «Аңсны - 67» рашәақәа, ашыха ҳаяуақъя еиңш, илбаардон...

- Сара 1971 шықәсазы Горки ихъз зху Ақәтәи ахәйинтәрратә педагогикатә институт «Аңсуга бызшәеи, алтературеи, атәим бызшәеи» рфакультет сталеит. Афакультетт ағы еиқекан ансамбль, Нодар Сағария напхгара зитоз. Аудиториағы апианино гылан, аңсшьара аамтаз, зны-зынила азғабәа ашәа ҳәен. Сыбжы иаҳан, ансамбль ахъ снеиңхеит. Убри ашътах, институттә ансамбль ахъ сигеит напхгара азтоз Рафаель Митичиан. 1972 шықәсазы «Аңсны - 67» салартейт. Уи еиқекан, иара ахъз излахәо ала, 1967 шықәсазы, ахәаахәтәра азанаатеидгыла акультуратә хан ақны, уи адриектор, Аңсны жәлар рартист, ақәашаф, ахореограф Шамил Афардан ибзоурала. Ансамбль раңхъатәи сахъаркыратә напхгағыс дықан Иури Гьериа, музыкатә напхгағыс - Роберт Митичиан.

1968 шықәсазы аколлектив ааңхъара роуит ГДР: ашәаҳаф, Аңсны жәлар рартист Ардашыл Ағзба, атыпқацәа рыйквартет - Лиудмила Санғәйлия, Ҷулиетта Чочу, Светлана Дбар, Ҷулиетта Баносиан. Акәшарратә гәыпгыры ғызын, қәғидала икәйлеит.

Исымхәар анцәагыы иссышыом, Митичианаа аишыңаа аңсуга естрадағы рлагала даара кыр шатданакуаз, урт рүбаба ахъ ашъара өңғоуп. Роберт, Рафаель, Александр, Альберт -

апрофессионалцәа, ыңғастаара аңсуга культура иақәыртцеит. Рафаели Александри шықәсәак раңхъа ыңғастаара иалтцит.

- Ҳаицәажәсәара «Уа бзиала шәаабеит!» ҳәа ҳыс изасстаз, уи бара инабыгзо башәа, Аңсны чараңхъаза ргәрырзъара агәашәкәа ачарахъа излаадыртуа хътәи қаңхуоп азоуп. Ишәкалеи ари ашәа ашия, насыы ажәақәа зтәыда?

- Ашәа «Уа бзиала шәаабеит» ажәақәа ионит Аркади Кархалаа, амұзыка - Заур Ҧлиа. Раңхъаза ашәа сақаит аибашыра қалаанза, иара амұзыка автор инагзарала, нас ҳың ашколхәыцқәа ишырхәоз даара иғәацхеит, исхәар стаххеит, Заургы мап сцәимкзенит. Азызырғаңа даара иргәацхоит.

- Лиудмила, ажәлар бзиа еиңшырбо ашәаҳаф - дара ргәахы уназго амға зыңшааз иоуп. Ам-хаңырқәа ирызку, башәа ссир, «Сашыңәа, сашыңәа, зтәыла зшыала изкәабаз...» бара ианынабыгзо, сара акырынта избахъеит ҳифилармония ағы, ҳастадион дүкәа рғы ршыапқәа ирықәгыланы, ылабжышиқәа рғаҳәхәы ауаа рнапқәа шыбзеншыркъо... Ахаан исхаштуам, шықәсәак раңхъа, Аңсны Ахада Сергеи Уасил-иңа Багапаш хадара ззиуаз ахәйинтәрратә делегация ҳаңыны түркәтәила занарымшыңа ҳәа бара зызбахә алыбкауадаз, азәи избахә ҳаң. Насгы, иарбан ашәоу уи ирепертуар акынтаи бара реиңа бзиа зал дүззак ағы, башәа амұзыка анааңырырга, итәз зегын адрухъа иғасылан шиесиңшырхәаз! Ари еиңшынасы ықамзар қалап ашәаҳаф изы...

- 1989 шықәсазы Аңсны зеңпазатәи артист ҳәа ахатыртә хъзы сыйткан. 2003 шықәсазы Владислав Арзынба иқәттарала исанышан «Ахъз-апш» II ағасзара. 2011 шықәсазы Сергеи Уасил-иңа Багапаш иқәттарала исыйткан ахатыр хъзы Аңсны жәлар рартист ҳәа. Ҳәарада, арт ахдагы са сзы иреитүү ҳамтақоуп, ахъ ахаан сақәгэйгуамызт Дырмит Гәлия ихъз зху Ахәйинтәрратә премия санашынан ала. Уи ибзоуроуп Алықьса Ноңа-иңа Гогәуа, иара иоуп иаңшыызгaz, даара дахатгылент ари аус. Даараза итабуп

кәйнцәа ари ашәа анрахъауз ҳыләка еиҳон, итакац ғызыцәа ршыа рурцаз.

Хымпода, гәадуроуп са сзы ашәа зегын бзиа иаҳьеиңрәб. Владислав Арзынба ф-ашәак алкаан иман: «Сашыңәа», нас Заур Зыхәба инаигзоз ашәа «Улагырзқәа сзамағағы имбейт».

- Лиудмила, бара иреиңүү ба-шәақәа рзы Дырмит Гәлия ихъз зху Ахәйинтәрратә премия ба-нашыуп. Уажкәраанза шымағаз-гы, уажәи ибасхәоит, саргыи уи ахатыр ду зәү апремиа бара ба-нашыаралы зыбжыы бывытәз среиңууп. Иаххәап, абыржәи ба-ра убри акомиссия баланы а-жысытира бывытәзтәгы, ҳашә-хәаға, изыхәтәнаны убри апремиа занарымшыңа ҳәа бара зызбахә алыбкауадаз, азәи избахә ҳаң. Насгы, иарбан ашәоу уи ирепертуар акынтаи бара реиңа бзиа зал дүззак ағы, башәа амұзыка анааңырырга, итәз зегын адрухъа иғасылан шиесиңшырхәаз! Ари еиңшынасы ықамзар қалап ашәаҳаф изы...

- 1986 шықәсазы Аңсны зеңпазатәи артист ҳәа ахатыртә хъзы сыйткан. 2003 шықәсазы Владислав Арзынба иқәттарала исанышан «Ахъз-апш» II ағасзара. 2011 шықәсазы Сергеи Уасил-иңа Багапаш иқәттарала исыйткан ахатыр хъзы Аңсны жәлар рартист ҳәа. Ҳәарада, арт ахдагы са сзы иреитүү ҳамтақоуп, ахъ ахаан сақәгэйгуамызт Дырмит Гәлия ихъз зху Ахәйинтәрратә премия санашынан ала. Уи ибзоуроуп Алықьса Ноңа-иңа Гогәуа, иара иоуп иаңшыызгaz, даара дахатгылент ари аус. Даараза итабуп

ҳәа иасхәоит, итабуп ҳәа расхәоит зыбжыы сыйтаз зегы, Анатоли, уара уналатданы. Насып сымоуп абас ихаракны сказара пату ахъақәртцаз.

Узтаара атак қатдо, акомиссия саланы сыйкәзар, хымпода, Аңсны зеңпазатәи артист Заур Зыхәба сыйбжыы истон. Иашәақәа зегъ бзиа избоит, ахъ ирылысқаау, хылъ ишы-сәз еиңш, Владислав Григорийпа бзиа иибоз ашәа «Улагырзқәа сзамағағы имбейт» ауп. Ажәақәа ионит Владимир Ахъиба, амұзыка Заур Зыхәба.

Дааа ашәакгы даара бзиа избоит, Рушьбен Смыри Заур Зыхәбене ииңсаныртцаз «Сыдгыл, Сыңсынтыыла».

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

- Лиудмила, бара башәаҳафы ссируп, бывжысы-хаа Аңсны зегын иахыңәаға. Иахъа иззымдыруа раңағаттара злеңәз ессымша дрыңуп ҳәа. Ирхәоит, урт ирхәогыы даназызыруа ыкоуп ҳәа. Иаххәап, Аңсна дыбыттааны, бара шыбыттау Аңсны саңхрааует, бәғәхәттәи қалоит ихәар, иабхәоз?!

- Анатоли, схараукәеит... Ҳажәлар, ҳаңсадғылесымша Аңсна илаңш хаяа рхуп. Истахуп наунагза ҳадъыл хәйч атынчра аманы, еибашыра ахаан икамло, ҳызышәа, ҳаңсуара, ҳәдас, ҳыбаб ҳырзуа, ҳаизхаяу, пату еиқәаңтцо, ҳайдыланы ҳыләка ҳаңц.

- Лиудмила, Баграт ду, «...ажәа анықам, ашәа нәйәроуп!» - ихәеит. Иахъа, ҳаңыларалы итабуп ҳәа ба-хә, айыхәтәнтаи сыйзаара зызык, ҳаззыншы бара башәа ғызы-қәа роуп. Амшиң ду шағызуоп ҳаңса поезия, уака шағырларо итюп бара «быхътәи ысызқәа», башәақәа злыбхуа апоеттәи ражденинраалақәа. Нас дарбан поету айыхәтәи зразы ҳаңыз, «ажә-жәйәи» зықәшәаз?

- Анатоли, сара насып дуны иисыкхъаоит 1994 шықәсазы Баграт Уасил-иңа Шынкәба напхгара зитоз аделегация саңыны Җыркәтәйлака саңа, Кавказтәи аибашыра антәара 140 шықәсазы ахытца иаңзын уи. Ахаан исхаштуам урт амшәа. Баграт ду ҳәа баша иримхәаజеит, уи ддуззатцәкъоуп! Убас еиқәшәеит, ғыңыс хиңдистауашәағыз. Ажәақәа ионит Баграт Уасил-иңа, амұзыка - Ражъден Гәымба, «Апшалас» ахъзуп. Алагамтаз Ражъден ибжы гоит, убри ашътах сара иаңыстаратәи абас сазхәиңеит. Исыкәеип сгәхәеит...

- Бара беиңш зыхъзы збағаха-тәреи ыкоуп ашәаҳафәа ду ҳәа ағар ахъазықарәо астудиақза рымоуп, шағхәап, аурыс шәаҳаф бзиа Алла Пугачиова лхатә студиа лымоуп, абағаттара змоу ағар дрыштыоуп, шағылайт... Баргыи уи ағыза базымхәызықәа бықам, бара бывбоурала «Лиудмила хәыңқәа» ырыптыруа, рыйжысы хааза асцена иқәлар, бывжәлар еиңгәзгәи үлгүләп, ахъ ахаан сақә-гэйгуамызт Дырмит Гәлия ихъз зху Ахәйинтәрратә премия санашынан ала. Иалихит ашәа. Ахъи нахагзон, ысата шкәакәа Рафаель Гагәйлии сареи, нас агәи зегын ииңиңиңрәон. Ажәлар даара ибзианы ирийдүркүлент. Аибашыраан ҳа-

ыла, ахъ лареи сареи гаки шыхаки ҳабжьюуп. Зегъ раңхъа иргыланы, уи лылшарақәа раңауп, амұзыкатә тара дау лымоуп, лфинанстә тагылазааша үхә... Сара ичыдоу атара сымам, схатә студиа апстистаратә, уи тақпхықәруп, аспециалисттә атахуп. 48 шықәса инарзынаштуа ашәа схәоит, зегъ реиңа сызғымхәа абызшәа ацқара, уағы еиликаау, ажәақәа еиңиңшәа рхәара ауп, убаскан ауп амелодиагы аныпш зах. Истахуп ҳашақәаға өараңа убри еильрекаар. Цхыраарап ртакызыар са сыйнта, мап рцәйсізом, издыруа рытасхәоит. Сашәақәа рхәара аныртакүгү сақәшахатуп.

- Лиудмила, бара Аңсна илаңш хаяа зху шағаға. Ирхәоит, уи зынк абағаттара злеңәз ессымша дрыңуп ҳәа. Ирхәап, урт ирхәогыы даназызыруа ыкоуп ҳәа. Иаххәап, Аңсна дыбыттааны, бара шыбыттау Аңсны саңхрааует, бәғәхәттәи қалоит ихәар, иабхәоз?!

Дааа ашәакгы даара бзиа избоит, Рушьбен Смыри Заур Зыхәбене ииңсаныртцаз «Сыдгыл, Сыңсынтыыла».

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Дааа ашәакгы даара бзиа избоит, Рушьбен Смыри Заур Зыхәбене ииңсаныртцаз «Сыдгыл, Сыңсынтыыла».

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

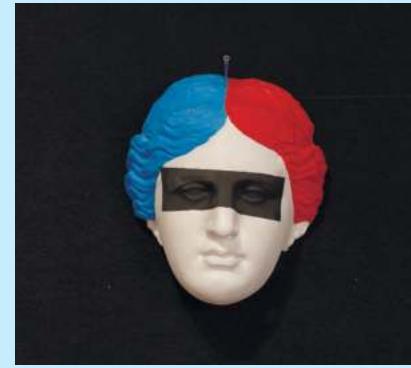
Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани акәашаф шылах Майя Герьзмаа.

Итегъ алшара сыман сыйкәзар, дааа ғызыа ирыстон сыйбжы - урт Аңсны жәлар рартисттә - актриса ду Виолетта Маани ак

Ельвира АРСАЛИА

АМИФҚӘЕИ АЛЕГЕНДАҚӘЕИ ЕИЦЫРДЫРУА АПСУА САХЬАТЫХФЫ НУГЗАР ЛОГӘУА ИРӘИАРАҚНЫ

Нугзар Логәуа ицәйрәгакәтта аартраңында мышкы нханы икан. «Даөазныктың даеаган-кахьала иахәапштәуп, иазхәицтәуп» – абас дхәыңца, асахъатыхфы ихиркәшоит иекспозиция аус адулара.

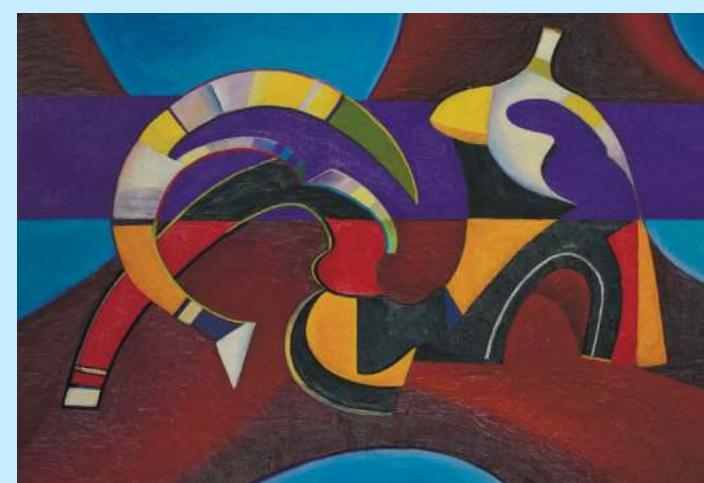
«Даөазнык ахәыңца, иөңдүн ахәапшра» – ари апролог ацәйрәгакәтке аепос атемеи маңара ракәзам изызку, ари иатданакуент еицырдыруа апсуа сахъатыхфы, ағынантсаң Нугзар Логәуа ирәиара зегзы. Еицырдыруа асахъатыхфы иусумтакә Аңсны, Үрүстәыла, Италия, Тыркетәыла рәэйрәгакәттаран, ахәапштәа интерес ду ризәңырнагоит. Амифқәа, атоурых, алитеттура ухәа, даеа блак ала ирыхәаңшы, акултуратә ғыгхара даеакала иазхәыңы, иөңцу амфа алхра – абри ауп асахъатыхфы ирәиаратә концепция.

Ацәйрәгакәтканы аусумтакә гәыңп шейбугу антикатә мифқәа ртема иззуп. Иумбар залшазом, апсуа сахъатыхцә изныкымкәа иззаатылахьо амифқәеи алегендакәеи ртема, ичиду атың ааныркылоит асахъатыхфы Нугзар Логәуа ирәиарақны. Иумбар залшазом, заң автор исахъаркыратә хдирра анырра арто иматериалтәим акултурата абақақәа. Азал рнапағы иааргент антикатә нәзәтпхәцә: Венера, Флора, Дафна, ичиду атың аанылкылоит апсуа епос алегендартә пхәис Сатанеи. Интерес ду узңәңырнагоит, асахъатыхфы иахыилшаз иказарақны апхәис проль, лығынгәткәти

лымч алкаара. Лара – адунеи ашара шыатас дамоуп, апстазаара дагәтүлсаҳоуп. Асахъатыхфы иаңтқоит Флора сир лхағасхья, лара дәңиртцаанза адғыыл қштәыдан, итаңын, аха лара шәтыла илөүичеит, апстазаареи, аказара апстазаареи зыда қалашья рымам ашәйгакәа рыла ихылкөйт.

Амифқәеи алегендакәеи ртема иаңтқоит Аполлони Дафнеи. Анцәеи анимфеи, еиғагыло ф-дунеик раҳасабала, есымшатәи аиғагылара змоу ф-лагамтак. Иара – азгәйшыра эхароу, лара – ахәқиетра иазгәйшүуа. Дафна – ихыншым, иғәрәу, зәңиңза узынамз. Асахъатыхфы Дафна дааирпшуют амч ду злуу, зәкaszша хатәроу, дышқазааша зхала изызбо, злахынта иеикануа пхәисны.

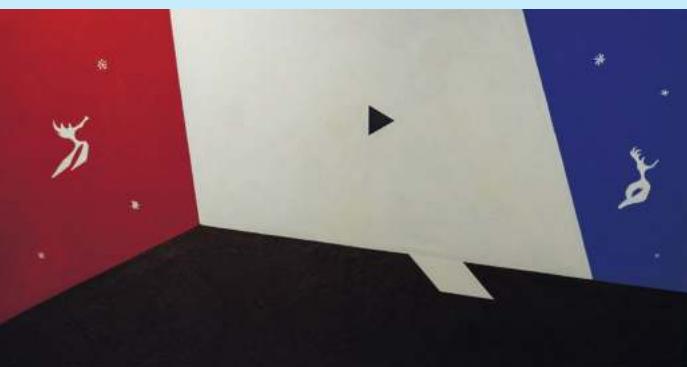
Апсуаа рдоухатә пстазаарақны, амифқәа ичиду атың ааныркылоит. Дара, егырт ажәларкәа ижәйттәни рмифқәа иахъреицишү шыкоугы, ауникалтә интерес ртыцоуп. Ацәйрәгакәтканы ичиду, ихаду атың амоуп апсуа жәлар репос афырхатәа ирызку атриптих «Зыртыйжәи Сатанеи», атриптих иаанартуент Нарттаа репос аћны ихаду асиужеттә цәаңа – Нарттаа ран зегъ реиҳа бзия илбоз лңа Сасрыкәа иира җашыахәы. Атриптих актәи ахәтәкны – апштәа аекспрессия ғәгәа, аепос афырхатәа хадақәа рыбжьара ицәйртца иузымфакәымтә аенергия. Асахъатыхфы ахәапшы изеиттеиҳәзом асиужет, асахъа зызку уи здыруа иоуп, идырны, иөңцу атакқәа раарта, иазхиу иоуп. Атриптих ахәтә хада – Сасрыкәа иира, нашанала иира, ахаңа иагәйләра. Иан длызыржәуент амцеи аихеи рыла, илтөйт асыза бзия – иеи Бзоу, икәышу, иғәымшәоу. Асахъатыхфы иалихуент амариара, асахъаркыратә рәниамтә амонументалреи ахьшшреи. Уи даара иақешәоит иара аепос ахата аитажәашь. Уи изакны инартцауланы дазаатгылахъеит Ш. Иналипа: «Иғьюшшартә икоуп аепос, ихаду ахағасхъақәа

рмонументалра, рәказшықәа ртцаулара, рымариара, аитажәашь, ағыбарара, атагылазашықәа рыдраматизм. Нарттаа репос ианыцшзом астиль ағычара, аехә – өөрбара, адекоративтә рпшзара».

Нугзар Логәуа иказарақны амифқәа ртема – иөңдүшү бзиоуп, акультура адоухатә бака иахъатәи аамтазтәи асахъатыхфы иусумтакәа ркны рыматәхәтәра, иштәрхуент есымшагы икоу атемақәа – абзиабара, ачархәара, анажъра. Арт аусумтакәа рцикл хәи змазам акоуп апсуаа иматериалтәим ркультура аиқәйрхареи алартәдәреи рзы. Урт ирыбзуораны ишьақәгылоит жәларык апоетикатә, исахъарку рыхдирра ақазшы.

Еиңалгеит Гәында АЗЫНДА

Наала КАСЛАНЗИАПХА

ИССИРУ АБЖЬАРАТӘИ АШӘЫШЫҚӘСА. АПСУА АҲРА АҔОУРЫХ АҚНЫ ЗЫХЪЗ НАГАЗ АҲӘСА

(Иацу)

Крызтазкуаз хұйсны иқалеит апсуа рыпсә Баграт III ипхә Марфеи (Марта) адинастия Дук рхатарнаки реибагара. Раңхаза акәны ақкәажә Константинополь датааит 1056 ш., хышықәса анылхытуаз. Георги Мцире иажәақәса рыла, аимператрица Феодора иқалтаз ақәарала «апсә... Баграт даараза деңгәирғаны диштит ... гәықала изықаз ауаа дрыцтаны ихәйчы Марфа». Аха, иүхәар ауеит, усакәзамызт аусқә шықаз, Марфа дыргеит Константинопольтәи адтала, уафышастас. Апсуа ақкәажә Византия лықазаара аамта рацәамхеит. Уа лықазаараан, дук мыртцықә лыпсаззаара далтит аимператрица Феодора, Марфагы лыпсадғыл ахъ ахынхәразы азин лоуит. Апсуа ақкәажә аамта көақ иналғаны Константинополь лықазаара дахцәажәйт Георги Мцире: «...ақкәажә Феодора даныпсы, иаразнак, ахан дыннаргалеит Баграт ипхә, Марфа. Уи Ацқыа (Георги Свиатогор) Марфа дшибаз еицш, ибжы тұғаны, зегырырахартә ихәйт икалаша җә: «Ижә-дирұуз зегы, иаҳа ақкәажә ддәылтын, ақкәажә дынналеит». Усқан, аамта маңзак анаанха еиташ афада дыргеит «Марфа». Георги Свиатогор «иғақәатәи» апсуа дипломатия рыпланқәа ирықәшәо иқамызт җәргы узхәом. Үрт ирыгәтакын, Феодора ләнә ақкәажә қызыл лықазаара рхы иархәнны, ах итың аанқыларазы иаҳа амария змаз, аимperiақынзыстатус җәракыз атаацәра иатәиз ахатарнак пхәисс диртәрә. Феодора лыпсаззаара даналт аштых, еиуеицшымызт атаудацәа ргәырғын

Византиятәи ақкәа ргәырғын

ауеит: «Воздавать царице хвалу за ее род, богатством и древностью превосходящий любой царский, хватит с нее нрава ее несравненного и красоты неподражаемой». 1071 ш. Михаил Дука ах итың никылелит, 1074 ш. аимператор ҭаацәрағы дийит атей Константин. 1078 ш. март мазы Михаил VII-тәи иаҳа тың ныжыны, Никифор Вотаниата иимтар ада ԥсыхә қамлеит. Зтың изыжызыз аимператор ихцәи амхны, Ефес амитрополит икафедра ааникылелит. Ипхәис Марии иккәын хәың Кон-

стантин Дукеи, Петри абертың ашқа иштәтын.

Аимператор итың аанызкылаз Никифор Вотаниат, имчреи итагыла-заашьеи рыргәәразы, избейт зтың иқәз Михаил Дука ипхәис, пхәисс дигарц. Марии Никифор Вотаниати анеибага аштых, Константин Дука қәыпш аимператор ихылтшытра иоуп ҳәа ирылахән. 1081 ш. Вотаниат, ипхәис лыуацәа ибзианы дышрыкоу дырбаразы, ипхәис лашья апсуа раҳ Георги IV «акесар» итиутул ҳамтас иитет. Убри аамтазы, апсуа монарх имчрах иаанагеит Анақәзиатәи абаа. 1081 ш. март антәамтазы Никифор Вотиант даххән, апрель 4 рзы императорс избахә ҳән Алексеи Комнин. Аригы даараза ибзианы дылзықан Мария. 1083 ш. ииз, аимператор Алексеи Комнин ипхә Анна, Константин Дука дизхән, Мария лығоны драазон. Хатала, лара лоуп изыбзоуру, аимператрица лтәитиңш нткааны ахқәажәара ахъхамоу: «...лара даун, акипарис еицш дкахәхәа дықан, ләа шкәакән, асы еицш, лхы-ләи идеалла иғъежымызт, аапынтәи ашт ма агил аштәахә аман... Ихаракны иштәхыз лығымшықәа хыпштәйлан, лыблагәкәа жәғанштәйлан. Асахъатыңы инапы имачымкәа ашықәс аамтақәа иримоу ашығақәа рыпштәкәа аанаршхан, аха аимператрица лхыхга мчқәа, лығышзара, лыхатырбара, лқашшы хаа ухә ахқәажәареи, атыхреи залшомызт...». Константин Дука изинкәа рыхчаралы иан дышқәпәзғы, императорс ақалара иқашымызт, 21 ш. шихытуаз ипсаззаара далтит. Мария абертың ах диасит, уақа доухота пшарала итәиз апсаззаара лхылгеит, иазхойт иаҳгәалахаршәар, адінштәағы Феофилактон Охридтәи лареи ирыбжыз ашәеинмдара. Еиуеицшым ахытхыртқәа рыла, Мария лығызыбағ еитаган Константинополька ма Иерусалим.

Апсуа ахра аимпериеи дареи рыйбжыз аибагарақәа ирыцтан.

Давид I Арғыщы ипхә, Ката (Ирина), 1116 ш. Комнина рдинастия аптаағы Алексеи ичкәын, асевастократор Исаак дипхәыссеит. Дара рыцкәын Андроник 1183 ш. Константинопольтәи ах итың ааникылелит. Аимператор Иоанн Калонан Комнин итаас, 1118 ш. нахыс аимператора ицеиғызшоз ипеніхаб Алексеи ипхәисс дәлалеит зыхъз дырым апсуа тауад тыңда, излаубо ала, лара ақдәа ртаацәара датәымзар қаларын. Акесар Алексеи ипхәиси иареи, апсуа тауад тыңда (угәи иалсыртә икоуп ахытхыртқәа ркны лыхъз ахъеинқәымхаз), дрыман пхә затәык, Мария. Ахроникағы Никита Хониат даарапа ихаракны длыхцәажәоит, иажәақәа рыла, Мария «...красавица и светлое украшение женщин в своем царском роде...» Алексеи ипхә пхәысс диман, адоместик Иоанн дүззә ипеніхаб Аксуха, ар реиҳабы Алексеи Аксуха ҳәа зегы еицырдыгураз.

Апсуа ахреи Византиие реизықа-

МАРИА ЛКӘАДЫР МАЦӘАЗ

заашья атоурых шәйшықәса иреиҳауп. Убри ақнитә, аизықазаашықәа рыртәгәәразы, аибагаратә дипломатия ахархәара, идирүз усын. Аха, Давид ипхә еиҳабы Тамара, напхгара зуаз адинастия Ширвана ахатарнак пхәисс дахвичцаз, Апсуа Багратидқәа рығынаматримониалтәрадициақәа ирғагылон. Уаанза, апсуа ақдәа динхаттарақ змаз ажәлар уацәас иқарымтацизт. Ахытхыртқәа ркны иарбазам ахқәажә Тамареи ширваншах ихылти анеибагаз амш арыцхә, аха аттаағаға ари ахтың бжъаргалоит 1006 ш. инаркны 1116 ш. ирыбжъанакуа ахронологиатә хтәаха. Тамара лхатча Минучхира амчрах днеит 1125 ш.

Атоурыхтә қыаадқәа ркны даара-за имачуп Ширваншахаа рхәынштәара ахаантәи адыррақәа. Убри ақнитә, Апсуа Багратидқәеи Кесранидаи (Иазидидаа) реизықазаашықәа ры-

АЛЕКСЕИ КОМНИН ИПХА АННА

мацарапа акәымкәа, официалла аопекунрагы нықыргон.

Апсуа ахра атоурых ахытхыртқәа анализ рзураан иубоит, амонарх ипхәис ахра аполитикаңы изныкымкәа атың хада шаа-нылкылахъз. Ахдәа рыхса еибакәа рматримониалтә лашаракәа ирүлдүршон ахынштәркәа ароль хада анағзара. Ағынштәраан, рхатцарапа иабзуранны ахтныхәса иалдышршон амчра напх-гайык иқынштәи даеа напхгайык иаҳа аиасра арзакәанра.

Баграт III иаҳра аан, иан Мариям зегь реиҳа амчра змаз политикатә фигуран. Апсуа монархцәа рыпхәцәа рызбахәзығуаз зегы ахқәажәцәа җә ауп рыхъз шырхә, хатса ицаанзагы, ианца аштыхъзбы, рхатца ах иитетул нықыимгозаргы. Ашықәснштәмтәқәа ркны урт ааршуп амонарх ипхә, иаҳшы, ипхәис мацарапа җәа акәымкәа, ахылтшытра рхатарнак заазоз иқәйшүрүш.

Абасала, абжъарашәйшықәас-тәи атоурых акультуреи ркны апхәис лып проблема атеоретикатәи апрактикатәи аспектқәа актуалра руеит ауаажәлларра-политикатәи анаука-ттаарапатә планқәеи ркны. Атоурых ахнәса ирызку азтәарапа иатанакуа, аттаарапатә усурәкәа ажъажа ахартәарапа мацарапа акәзәм, «атоурых шыннейбаку» өңцила ахә-пшра ауп хықәкыс иамоу.

Енталгейт Гәйидә АЗЫНПХА

Инга ШАМПХА

АПСУА НАПҚАЗАРА – ҆ЬАШЬАХӘЫ

Латцарамза 18 рзы, Апснытәи ахәынҭкарратә музеи афы имфаңысит акциа «Амузей атх». Акциа ахәақәа иртагзаны иаартын ацәыргаңта «Апсуаа рнапқазара ҆ьашьахәы», («Ткачество абхазов – удивительный мир»).

«Абхазы сохранили много пережитков пройденных ступеней культурного развития, представляющих ценный материал для истории и культуры не только Кавказа, но всего человечества вообще!»

Г. Ф. Чурсин

Аспа – зегъ реиха ижәйтәзатәни анапқазара ахкәа ируакуп. Иара ҆ьыртхъан ахаңтә шәышықәасы. Раңхъатәи ауаа апстәкәа р҆әақәа ирылхны аматәақәа р҆ахуан, атиаақәа рымахә таркәа ирылхны акалач-кәыркәа қартдон, атла ацәа қата иалхны – аҳасыр (циновка) қартдон. Ашьири атехнология рхы иадырхөон аба ақатцаан, уи аспа иашьатажеит. Ахахареи аспеи рзы амархәкәа ртахра иабзоураны ақытанхамә фио иалагеит, иаадрыйхуа иалагеит – ақәны, аның, абамбаза. Арахәазарафы ицәыртти аусхкы ғың – ианыртто иалагеит ауасақәа. Аласеи ақәни ирылхны аба ақатцаа раңхъаца ақәни иалагеит неолит аепоха aan, хера қалаанза хә-нызъ шықәса раңхъа.

Апсуаа аспа рнапы алакуижтеи аумаза түеит. Л. Н. Соловиов ифует: «Можно сказать, что ткачество у племен побережья достигло высокого совершенства еще раньше появления здесь эллинов... Судя по отпечаткам в богатом ассортименте генуэзских тканей, были изделия из шерсти и из льняной пряжи от грубого, до самого тонкого льняного полотна, ткани экспортировались широко. По сообщению древних авторов».

Ажәйтә бирзентәи ағбақәа лассы-лассы Колхида апшашаа иаадгылalon, зхатабзиара ҳаракыз ақәни иалхыз аба арантәи иргаразы. Абырзенцәа урт абақәа тәылырхуан, Геродот иажәақәа рыла, V ашәышықәа хера қалаңзагы атәкәа рытира адунеи ацъармыкъақәа ркны еицырдыруаз мысратаи абақәа ирацлабуан. Ағбақәа аауан, икон, ақазаңаа рыхъз адунеи иаҳытәо икалон. Неолиттәи аамтақәа раахыс ҳара җынзә иаазеит арахәыц ҳаҳеи акерамикатә аалытцәа ирышьтанхалаз аба асахьақәеи.

Аспреи, аласа ахахареи, ақемызцәа ақатцаеи, апсуаа ркны, хымпада, апхәыс илусуп ҳәа ирхъа зан. Асразы иаҭахын: ауаса ахәы, ақәны, аның, абамба, ақанчаа зара.

Апсуа напқазаңаа асыртәкны ирсуан атзамц икыд-диршәылоз ауархалқәа, акаршәкәа, ақыдыршәылақәа, апардақәа, ампахышықәа, ахаңаа ахәсеи рыматәа. Раалытәкәа ршәуан атиаатә шәыгакәа реицш, аминералтә шәыгакәа рылагы. Ари анапқазара хкы бзианы иаар-пшуп апсуа фольклор ақны. Убас, Нарттаа ран – Сатанеи Гәашь – ааңсара ззымдыруаз хандеиын, раңхъаца иргыланы, даарпшуп, аспа аус ақны қаза дуны. Жәлар репос вариантқәак ркны, Нарт Сасрықәа иуаҳъад, Сатанеи Гәашь илсыз аңа ала икеицент.

Апсуаа ҹыдала илзыкан Арышра анцәахәы. Аспа иалагаанза, ахәса Арышра анцәахәй, лыпхәаңеи, знапы ҹакызы лтәци րахъ рхы рханы ильмәнәнәон: «Бара, быңх, бәңцаа иаҳа иласу сбыхәоит бсыңхраа, салырга...» Нас аласа өйтк аалхны: «Ари бара быхәтаа ауп» – ҳәа, хазы ишьтарптон. Исуаз аус анылуаз, апшәа лаҳәашь ҹыдагы ықан: «Ацәнрыха ҳәа сайт». Атакс ирхәон: «Еитахәнхеит» – ҳәа. Апсуаа ирыман амшшарақәа, аспа, апара, азахра анықамлоз. Уи иадхәеланы икоуп жәлар ржәигтә жәабжык: Егры азиас ақәарақны игылоуп, амшшара аене исуаз апхәыс анцәақәа лызгәаан, лаҳь зыртаз, ихаҳәаны асыга иахагылоуп апхәыс лхәамц. Есышықәа, ари амш аене, лара лыңсы ҭалоит, деиталагоит аусура, аха далағаанза еитах дхаҳәоит.

Апсуа ҳәсақәа жәытәнате аахыс напқазарала еицырдыруан. Ақеташьеи асышьеи изәкәзәз еициәншы апатурықыын. Анапқазаңаа рыхъз Апсны зегъы еицырдыруан.

Аспрақны ақазара аазыршүауз анапқазаңаа, «Атыс мөас асахъа ҭылхуеит!» – ҳәа лзырхәон. Урт рхыпхъазарафы атың ду ааныркылоит анапыласыра уархалқәа, аласа каршәкәа, ақәни абамбеи ирылху ақыдыршәылақәа, апардақәа, ақәыршәкәа, ақәартаматәақәа.

Ампахышықәа атрадициатә хкәа ркны аинтерес ду рымоуп атыхәа раңәа змоу (хңа, пшыба, ааба) ампахышықәа, урт атрадициатә қыабзқәа рымфапгараан аритуалтә тәқы рыман. Агеометриатә, атиаатә, апстәи ухәа рсахъақәа змаз апсуа орнаментқәа ахархәара ду рыман апсуаа рнапқазарақны.

Арт аорнамент ҆ьашьахәкәа Апсны аетнографиатә табыргреи, рыйзазареи ртәи еитархәоит. Ижәйтәзатәни ажәлар рсахъаркыратә гъамақәа рхатә ҹыдара ашәышықәасақәа рдунеитә катоклизмә хъаас имкыкәа, ретнос апстазааразы алшара шықәырғәәнәи, зеидш ықам ркзазара иаҳанза иааргите.

Еиталгейт Гәында АЗЫНДА

aquafon

ГОСТЕВОЙ ТАРИФ

Море Maxi

Все Включено.

Будь online

10 Гб

aquafon.com